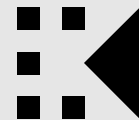

Predlog ukrepov za panogo arhitektura v Sloveniji

CENTER ZA KREATIVNOST (CZK)
INŠTITUT ZA EKONOMSKA RAZISKOVANJA

MAREC 2022

Predlog ukrepov za panogo arhitektura v Sloveniji

Pripravila

dr. Damjan Kavaš in dr. Nika Murovec
Inštitut za ekonomska raziskovanja

Strokovna sodelavka

Mika Cimolini, Center za kreativnost

1.	UVOD	4
2.	ANALIZA JAVNIH POLITIK	8
2.1	IZHODIŠČA	9
2.2	ARHITEKTURNA POLITIKA	11
3.	ANALIZA JAVNIH ARHITEKTURNIH POLITIK V DRŽAVAH ČLANICAH EU	14
3.1	VLOGA EVROPSKE UNIJE PRI SPODBUJANJU ARHITEKTURE	15
3.2	NACIONALNE ARHITEKTURNE POLITIKE V DRŽAVAH ČLANICAH EU	16
4.	ANALIZA ARHITEKTURNE POLITIKE V SLOVENIJI	26
5.	SWOT ANALIZA	30
6.	PREDLOG UKREPOV ARHITEKTURNE POLITIKE V SLOVENIJI	34
7.	LITERATURA IN VIRI	44

Uvod

Analiza sektorja arhitektura predstavlja osnovo za pripravo predlogov ukrepov za sektor. Pri pripravi analize in ukrepov smo uporabili pristop oblikovanja politik (angl. *policy design approach*), ki predstavlja načrten, zavesten pristop k določitvi ciljev javne politike in povezavo teh ciljev z instrumenti in orodji, katerih izvedba bi omogočala doseganje zastavljenih ciljev posamezne javne politike (Howlett, Mukherjee in Woo, 2015). Omenjeni pristop upošteva tako politični in organizacijski okvir kakor tudi kombinacijo različnih instrumentov (angl. *policy mix*) in predstavlja strateški pristop k oblikovanju ukrepov za posamezni sektor. S ciljem razumevanja koncepta javne politike smo v drugem poglavju najprej teoretično opredelili koncept javne politike in javno-političnih igralcev.

Pristop oblikovanja politik (angl. *policy design approach*) je v nadaljevanju mogoče poglobiti z drugimi pristopi, ki so bolj osredinjeni na posamezen del analize. Eden od pogosto uporabljenih pristopov je oblikovalski pristop, ki temelji na testiranju opredeljenega problema s podrobno analizo uporabnika in iskanjem konkretnih rešitev za omilitev/rešitev problema. Čeprav so metode, ki jih oba pristopa uporabljata, v veliki meri različne, smo v zadnjih letih pričala medsebojnemu dopolnjevanju obeh pristopov. Kakor pravita Clark in Craft (2018): »*Design thinking is not a wholesale replacement for policy design work. Instead it should be seen as complementing traditional approaches, supporting practices that are more agile, collaborative and systems based. Its application is best suited to public policy problems that are clearly defined and at the stage of implementation.*« Tako je pristop oblikovanja politik širši, saj fokus ni le na problemih (slabostih), temveč je enak poudarek tudi na prednostih, priložnostih in nevarnostih.

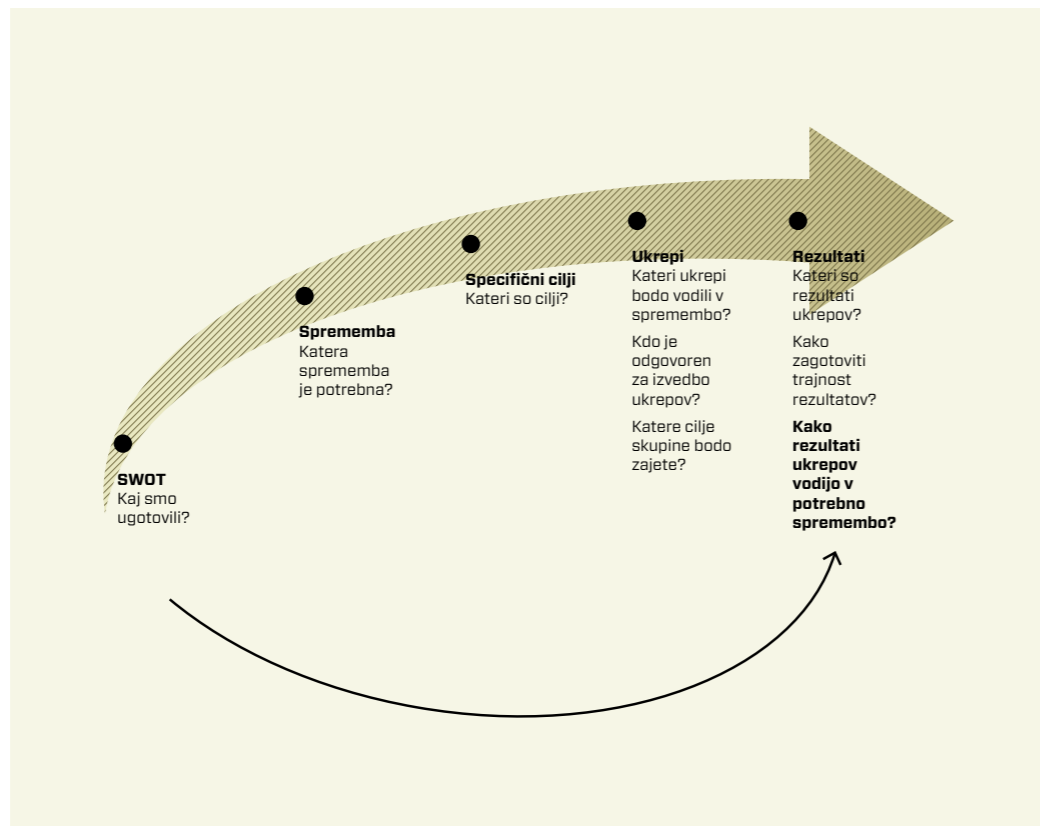
Uporabljen pristop k oblikovanju predlogov arhitekturne politike temelji na naslednjih korakih:

- Analiza prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti (analiza SWOT), ki je bila pripravljena v fazi analize sektorja, služi kot osnova za pripravo predloga ukrepov. Analiza SWOT odgovori na vprašanje: Kakšno je stanje na področju panoge arhitektura in kakšno spremembo potrebujemo?
- Sledi analiza tujih arhitekturnih politik. Pri tem smo se osredinili na temeljno vprašanje: Ali ima država nacionalno arhitekturno politiko (danes, preteklost)?
- V okviru analize ukrepov spodbujanja arhitekture v Sloveniji (danes, preteklost) analiziramo, kateri ukrepi in/ali aktivnosti arhitekturne politike so že bili izvedeni.

V zadnjem poglavju so podani predlogi ukrepov za spodbujanje sektorja arhitektura v Sloveniji v prihodnjih letih: cilji, ukrepi, rezultati.

Pristop je razviden s slike 1.

Slika 1: Pristop k oblikovanju predlogov arhitekturne politike

Analiza javnih politik

2.1 Izhodišča

Pojem politika oziroma *policy* izhaja iz grške besede *polis*, kar v stari grščini pomeni mesto – državo, beseda *politia* pa v latinščini pomeni državo (Fink Hafner, 2007). Obstajajo številne definicije javne politike. Thomas R. Dye (1995) definira javno politiko (angl. *public policy*) kot kakršnokoli aktivnost ali neaktivnost države. Zelo celovito definicijo javne politike podajajo Knoepfel in sodelavci (2007), ki pravijo, da je javna politika serija koherentnih odločitev ali aktivnosti javnih in včasih zasebnih akterjev, ki imajo različna sredstva, institucionalne povezave in interese ter želijo na ciljni način rešiti problem, ki je na politični ravni določen kot javni (kolektivni). Z naborom formaliziranih aktivnosti vplivajo na aktivnosti ciljne skupine s ciljem odpraviti/zmanjšati negativne vplive na skupino, ki trpi negativne učinke definiranega problema (končni uporabniki). Pri analiziranju javnih politik je treba upoštevati, da ciljne skupine (angl. *target group*) neke politike niso nujno tudi uporabniki (angl. *beneficiaries*) posamezne javne politike. Ciljne skupine in uporabniki se s časom tudi spreminjajo (Širok, 2002). Javne politike se med seboj razlikujejo, kar je odvisno od vsaj naslednjega:

- Področja javne politike: vsebina, instrumenti, institucionalna raven so v veliki meri odvisni od same tematike, določeno problematiko je treba reševati tudi z naborom različnih javnih politik.
- Ciljne skupine: značilnosti, evidentirane pomanjkljivosti/prednosti, pretekli ukrepi ...
- Učinka javne politike: glede na učinke javne politike so te lahko urejevalne (regulativne), distributivne ali redistributivne (Fink Hafner, 2007).
- Institucionalnega okvirja: lokalne, regionalne, nacionalne, nadnacionalne (npr. evropske)

Javne politike se oblikujejo in izvajajo s kompleksnimi, dolgotrajnimi, vnaprej določenimi procesi, v katerih sodelujejo številni, različni javnopolitični igralci. Glavni javnopolitični igralci so državni igralci (zakonodajna oblast, izvršilna oblast, sodna oblast, državna uprava, regulatorne organizacije, javne agencije in skladi), ki imajo monopol nad sprejemanjem odločitev, poleg njih pa so predvsem v zadnjem času vse bolj pomembni tudi civilnodružbeni igralci, kamor prištevamo interesne skupine (društva, poklicna združenja, neparlamentarne politične stranke), informacijski sektor (raziskovalci, strokovnjaki, mediji) in državljane (posamezniki). Kljub vse pomembnejši vlogi virov, kot so informacije in znanje, pa ekonomski viri ostajajo najpomembnejši in določajo moč posameznih javnopolitičnih igralcev ter posledično tudi odnose med njimi. Javnopolitični igralci, ki imajo več virov, so hierarhično nadrejeni drugim, kar lahko bistveno vpliva tudi na javnopolitični izid. Javne politike običajno izvaja uradništvo, ki ima zelo pomembno vlogo in znatno moč v okviru faze izvajanja javnih politik (Keše, 2016). Treba je ločiti med oblikovanjem politik in oblikovanjem programov. Programi sestavljajo posamezne politike, zato je pojem oblikovanja politik širši od oblikovanja programov (Peters, 2018). Tu so še posamezni ukrepi in projekti.

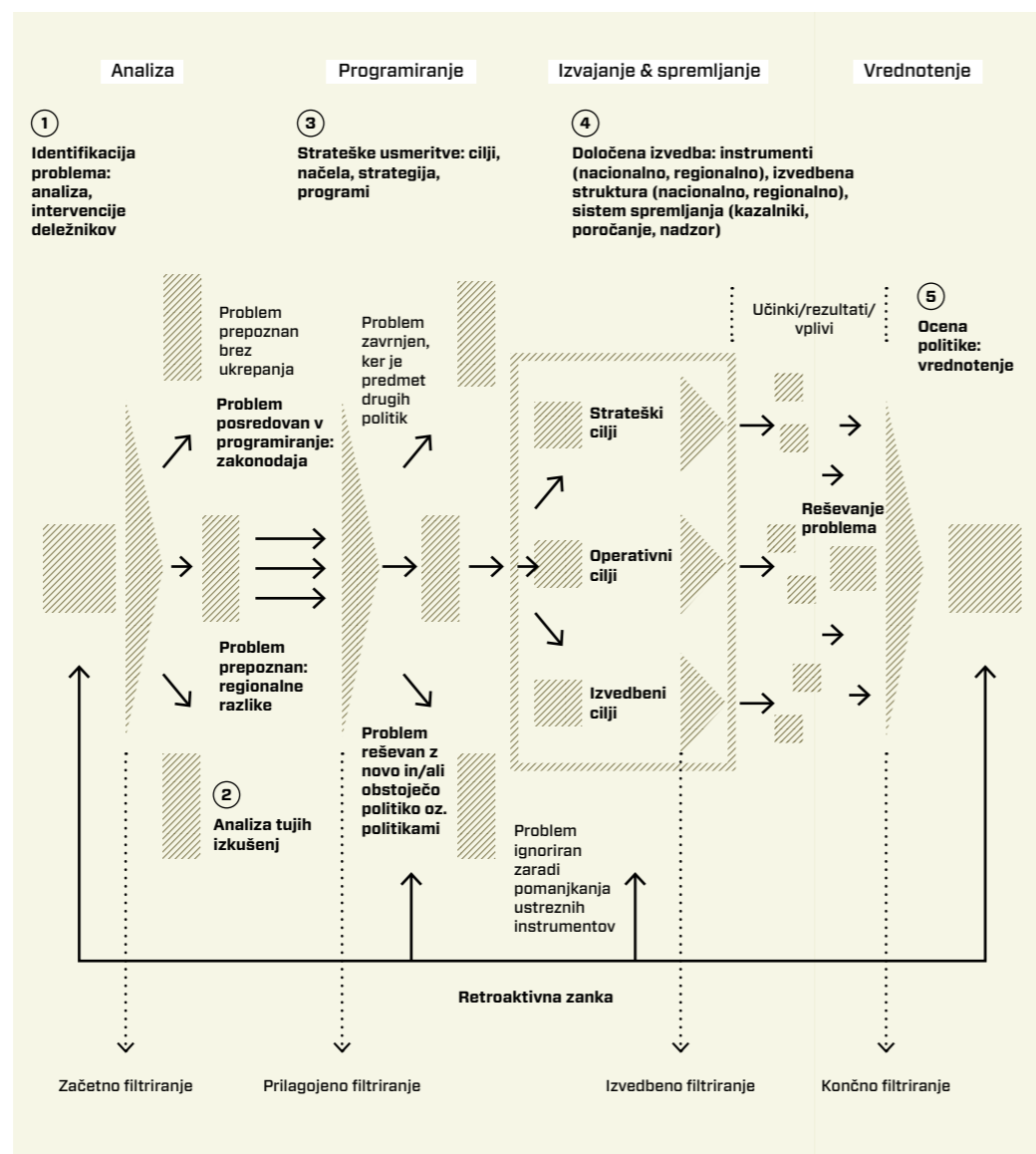
Analiza izvajanja javnega programa oziroma politike opravlja mnogotere funkcije – zlasti z zornega kota države, in sicer (Fink Hafner in Kustec Lipicer, 2005):

- Pridobivanje informacij o primernosti in učinkovitosti dnevnega delovanja javnih politik oziroma programa.

- Omogočanje nadzora nad izvedbo javnih politik (torej tudi delovanje zadolženih ustanov in osebja).
- Postavljanje novih zahtev in podpiranje dela zaposlenih.
- Nadaljnja podpora oziroma legitimnost že uveljavljenim programom.

Različni avtorji definirajo različne faze posameznih javnih politik. Pri tem smo v posameznih fazah priča filtriranju odločitev/informacij, kar je razvidno s slike 2. Dejstvo je, da oblikovanje in izvajanje politik nista sestavljena iz zaporednih, časovno in vsebinsko ločenih faz, temveč se faze ne pojavljajo v zaporedju druga za drugo, niti med posameznimi fazami ni jasne ločnice.

Slika 2: Postopek cikla javne politike in mehanizmi za filtriranje

Vir: Kavaš, 2014.

Ko politični odločevalci sprejmejo neko odločitev, to še zdaleč ne pomeni rešitve javno-političnega problema. Rešitev je namreč odvisna od uspešne, učinkovite implementacije sprejete odločitve. Izvajanje javnih politik ni zgolj tehnično in apolitično, čeprav sta politika in uprava načeloma dve ločeni, vendar povezani entiteti. Implementacija predstavlja dejavnosti javnopolitičnih igralcev, ki so usmerjene k doseganju ciljev, ki so bili opredeljeni v fazi oblikovanja javne politike. Uspeh posamezne javne politike se meri z uresničevanjem in doseganjem ciljev (Keše, 2016). Javnopolitične igralce lahko razvrstimo v različne

skupine deležnikov, zato sta identifikacija in analiza deležnikov izredno pomemben del oblikovanja in izvajanja javnih politik.

2.2 Arhitekturna politika

V zadnjih 30 letih se vedno bolj priznava pomen kakovosti arhitekture za družbeni in kulturni razvoj, ustvarjanje bogastva in gospodarsko blaginjo. V podporo temu cilju več evropskih držav razvija arhitekturne politike (EFAP, 2012).

Pri opredelitvi javne politike na posameznem področju je treba predhodno opredeliti vsebino same politike. Tako je vsebina arhitekturne politike odvisna od opredelitve besede arhitektura. Enotna definicija, kaj arhitektura je, ne obstaja. Arhitektura ima na portalu Fran¹ tri opredelitve, in sicer kot umetnost oblikovanja prostora, stavbarstvo; kompleks arhitekturnih stavb, objektov z značilnostmi določene dobe; ter umetniška in tehnična izvedba, gradnja umetniškega dela. EU je arhitekturo v svojih dokumentih opredelila kot »temeljni element kulture in življenja evropskih držav«. Značilnost arhitekture je, da posamezna specializirana znanja povezuje in orkestrira v celoto, zato jo označujemo kot interdisciplinarno, generalistično stroko. Arhitekturo opredeljujemo kot (MK, 2018):

- storitev: strokovna, kulturna in gospodarska dejavnost;
- postopek in rezultat načrtovanja, oblikovanja oziroma konstruiranja stavb in drugih elementov grajenega okolja, ki vključuje tudi odprt prostor med objekti.

Javni interes na področju arhitekture obsega dvig kakovosti življenja in življenjskega okolja ter uveljavljanje trajnostnega razvoja, socialne kohezije in kulturne identitete. Javni interes se zagotavlja z arhitekturnim, krajinskoarhitekturnim, urbanističnim in prostorskim načrtovanjem ter z oblikovanjem interierjev ob upoštevanju prostora kot omejene dobrine, vključno z ohranjanjem okolja in kulturne dediščine. Arhitekt je eden izmed sedmih poklicev, ki so v EU prepoznani kot regulirani poklici v javnem interesu² (MK, 2018). V Sloveniji so pogoji za opravljanje poklicnih nalog in zaščito poklicnih nazivov pooblaščen arhitekti in inženirji (h katerim so vsi vključeni tudi pooblaščen krajinski arhitekti in pooblaščen prostorski načrtovalci) ter pogoji za opravljanje arhitekturne in inženirske dejavnosti določeni z Zakonom o arhitekturni in inženirski dejavnosti (ZAID) (Uradni list RS, št. 61/17).

Arhitekturna politika nima enotne definicije. Diaz (2017a) arhitekturno politiko opredeljuje kot namensko ravnanje javnih oblasti s ciljem kakovostnega grajenega okolja, formalizirano v obliki uradnega dokumenta ali sklopa dokumentov in z izvajanjem sklopa javnopolitičnih instrumentov z namenom spremenjenega vedenja razvojnih akterjev. Štirje glavni razlogi za sprejetje nacionalne arhitekturne politike so (Diaz, 2017b):

1. Arhitektura je stvar javnega interesa.
2. Odgovornost vlade.
3. Pravica do kakovostnega življenjskega okolja.
4. Boljša učinkovitost vladne politike.

Vendar je sama beseda polisemična, zato sta tudi vsebina in oblika arhitekturne politike med državami zelo različni. Analiza različnih arhitekturnih politik je tako pokazala, da večina strateških dokumentov opredeljuje široko opredelitev arhitekture, ki vključuje oblikovanje vsega grajenega okolja, medtem ko nekatere arhitekturne politike ponujajo tudi razlago pomena kakovostne arhitekture. Opredelitev kakovosti arhitekture je kljub temu zelo splošna, izjema je nizozemska arhitekturna politika iz leta 1991, ki kakovost arhitekture povezuje s tremi kriteriji: uporabnost (angl. *user value*), lepota (angl. *cultural value*) in trajnost (angl. *future value*). Nimajo vse države EU nacionalne arhitekturne politike, v nekaterih državah je arhitekturna politika pristojnost dežel (Avstrija, Nemčija, Belgija). V različnih državah EU je podlaga arhitekturne politike zelo različna, in sicer (EFAP, 2012):

¹ <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=arhitektura>.

² Skladno z Direktivo Evropskega parlamenta in Sveta (2005/36/ES) o priznavanju poklicnih kvalifikacij.

1. Zakonodaja.
2. Celovita politika.
3. Sektorska politika.

Arhitekturno politiko je tako mogoče izvajati na različnih teritorialnih ravneh:

- Lokalna (raven lokalnih skupnosti: občine, mesta).
- Regionalna: to še posebej velja za zvezne države.
- Nacionalna.
- Nadnacionalna (EU).

Pri analizi arhitekturnih politik smo se osredinili na temeljno vprašanje: Ali ima država nacionalno arhitekturno politiko (danes, preteklost)? Zanima nas, ali arhitekturna politika v posamezni državi temelji na strateških/programskih dokumentih in/ali akcijskih načrtih, torej ali država ima eksplicitno arhitekturno politiko. V evropskih državah imajo arhitekturne politike 30letno zgodovino. Prva država, ki je arhitekturno politiko sprejela, je bila Francija. Leta 1977 je bil sprejet arhitekturni zakon, medtem ko so druge države sprejele arhitekturno politiko po letu 1991. Med njimi prednjačijo države iz severne Evrope (EFAP, 2012).

Analiza javnih arhitekturnih politik v državah članicah EU, prikazana v tretjem poglavju, temelji na analizi razpoložljivih javnih virov, medtem ko so v četrtem poglavju predstavljene aktivnosti na področju priprave in sprejetja arhitekturne politike v Republiki Sloveniji.

Analiza javnih arhitekturnih politik v državah članicah EU

3.1 Vloga evropske unije pri spodbujanju arhitekture

Vloga EU na področju arhitekturne politike je zelo omejena. Poudariti je treba resolucijo Evropskega sveta (2001)¹ in sklepe Sveta (2008)² o arhitekturi. Oba dokumenta imata pozitiven vpliv na spodbujanje arhitekturne kakovosti kot pogoja za izboljšanje kakovosti življenja v državah članicah. Oba dokumenta Sveta EU sta poleg tega pomembna za legitimacijo že objavljenih arhitekturnih politik in najpomembnejša za spodbujanje tistih, ki se trenutno razvijajo (EFAP, 2012). Treba je omeniti tudi Deklaracijo iz Davosa Za kakovostno kulturo gradnje, ki je bila sprejeta na Konferenci ministrov za kulturo januarja 2018³. Kot je navedeno v Izjavi, ima kultura osrednjo vlogo v okolju, ki ga oblikujejo ljudje (kar zajema arhitekturo, dediščino, javni prostor in krajino). Za razvoj celostnega pristopa, ki bo prispeval k blaginji vseh državljanov, so potrebni inovativni vključujoči procesi za ustvarjanje in ohranjanje kakovostne arhitekture. Poudarek bo na arhitekturi kot stroki, pri kateri je za skupno dobro vzpostavljeno pravično ravnotežje med kulturnimi, družbenimi, gospodarskimi, okoljskimi in tehničnimi vidiki. Analizirani bodo večdisciplinarni in participativni modeli upravljanja, ki prispevajo k socialni vključenosti in trajnostnemu razvoju sosesk (OJ C 460, 21. decembra 2018). Kljub temu se zastavlja nekaj vprašanj o resničnem vplivu resolucije in sklepov Sveta na pripravo in izvedbo arhitekturnih politik ter postopke javnih naročil v državah članicah EU. Tako kot vse druge mehke politike EU tudi ta dva dokumenta za države članice nista obvezna. Podobno velja tudi za Deklaracijo iz Davosa.

Vloga arhitekture v EU se okrepi z zelenim dogovorom. Da bi EU izvedla prehod na podnebno nevtralnou EU v skladu z mednarodnimi zavezami EU iz Pariškega sporazuma, je Evropska komisija 11. decembra 2019 predstavila sporočilo o evropskem zelenem dogovoru. Zeleni dogovor je nova strategija EU za rast, katere cilj je usmeriti Evropo na pot preobrazbe v podnebno nevtralnou, pravično, uspešno družbo s sodobnim, konkurenčnim, z viri gospodarnim gospodarstvom. Leto pozneje, tj. decembra 2020, je Evropski svet potrdil svojo zavezanost zelenemu prehodu EU. Z izvajanjem zelenega dogovora bo EU sprožila evropski val prenove. Po besedah predsednice Evropske komisije Ursule Von der Leyen⁴ to ni le okoljski ali gospodarski projekt, temveč nov kulturni projekt za Evropo. Del izvajanja je tudi novi evropski Bauhaus. To je ustvarjalna, interdisciplinarna pobuda, katere cilj je na podlagi razprav oblikovati nove načine življenja na stičišču umetnosti, kulture, socialne vključenosti, znanosti in tehnologije ter omogočati uresničevanje zelenega dogovora v našem življenjskem okolju. Pobuda spoštuje raznovrstno evropsko kulturno dediščino, obenem pa je njen cilj ustvariti okvir, ki bo omogočil preoblikovanje življenjskega okolja, in narediti naš način življenja lepši, bolj trajnosten in vključujoč, med drugim z inovacijami in izredno kakovostno arhitekturo, oblikovanjem, urbanizmom ter veliko drugimi umetniškimi in ustvarjalnimi področji.

Leta 2020 je bila ustanovljena strokovna skupina držav članic za izredno kakovostno arhitekturo in grajeno okolje za vsakogar (High-quality architecture and built environment and Multilingualism and translation)⁵, ki je leta 2021 objavila svoje končno poročilo Naproti skupni kulturi arhitekture (Towards a shared culture of architecture)⁶. Poročilo združuje prevladujoče trende in najboljše prakse pri upravljanju sodobnega prostorskega načrtovanja ter vsebuje priporočila na več ravneh z namenom zagotavljanja izredne kakovosti arhitekture in grajenega okolja za vse.

V okviru slovenskega predsedovanja so bili sprejeti sklepi Sveta o kulturi, izredno kakovostni arhitekturi in grajenem okolju kot glavnih elementih pobude Novi evropski Bauhaus, ki jih je Svet (izobraževanje, mladina, kultura in šport) odobril na zasedanju 29. in 30.

¹ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001G0306\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001G0306(03))

² [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1597924236719&uri=CELEX:52008XG1213\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1597924236719&uri=CELEX:52008XG1213(02))

³ <https://davosdeclaration2018.ch>

⁴ https://europa.eu/new-european-bauhaus/index_sl

⁵ <https://ec.europa.eu/culture/policies/cultural-policy-cooperation-at-the-eu-level>

⁶ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bd7cba7e-2680-11ec-bd8e-01aa75ed71a1/language-en>

novembra 2021. Sklepi so pomembni, saj poudarjajo osrednjo vlogo arhitektov v vseh fazah razvoja izredno kakovostne arhitekture in življenjskega okolja, zato lahko pomembno prispevajo k javnemu interesu ob upoštevanju teritorialne raznovrstnosti in potreb civilne družbe¹. V Sklepih sveta je izraz arhitektura uporabljen kot skupni izraz za arhitekturo, krajinsko arhitekturo, načrtovanje interierja in prostorsko načrtovanje.

Pomembno je omeniti podporo arhitekturi v okviru programa Creative Europe 2014–2020. To so nagrade, mreže in platforme, kot je The Future Architecture platform, ki jo vodi MAO. Pomembna je tudi vključitev arhitekture kot sektorja v prihodnji program Creative Europe 2021–2027.

Eden od odmevnejših naporov EU na področju arhitekture je bila priprava pregleda arhitekturnih politik (Survey on Architectural Policies in Europe) leta 2012, ki ga je pripravil Evropski forum za arhitekturne politike (The European Forum for Architectural Policies – EFAP)². V anketi je sodelovalo 37 evropskih držav/regij. Poleg držav in regij članic EU tudi Islandija, Švica, Turčija, Norveška in Severna Makedonija. Omenjeno poročilo predstavlja glavni vir za opis nacionalnih arhitekturnih politik v državah članicah EU (naslednje podpoglavje).

3.2 Nacionalne arhitekturne politike v državah članicah EU

Odgovornost za arhitekturno politiko je velikokrat v pristojnosti različnih oddelkov (angl. *departments*), kot so ministrstva, uradi ministrstev, vladne službe. Tako je imelo leta 2012 od 37 anketiranih držav/regij 16 držav/regij le en oddelek, ki je bil odgovoren za arhitekturno politiko in je bil večinoma del ministrstva, odgovornega za kulturo. V večini držav so bili oddelki, odgovorni za arhitekturno politiko, ustanovljeni po letu 2000 in v večini primerov so imeli oddelki več različnih nalog. Leta 2012 je bilo pri 21 državah/regijah za arhitekturno politiko odgovornih več oddelkov (npr. različna ministrstva). V večini primerov je bila pristojnost deljena med ministrstvom, odgovornim za kulturo, in ministrstvom, odgovornim za okolje/urbani razvoj. Nekatere države niso prepoznale potrebe po arhitekturni politiki (npr. Grčija, Bolgarija, Slovenija). Približno polovica vseh sodelujočih administrativnih ravni je imela sprejet strateški dokument na temo arhitekturne politike.

Slika 3: Države s strateškim dokumentom na področju arhitekturne politike

Vir: EFAP, 2012.

Pri pregledu strateških dokumentov na področju arhitekturne politike pa se pojavijo razlike med posameznimi državami. Oblike arhitekturne politike so zelo različne, in sicer so v obliki zakona, celovite politike ali sektorske politike.

Zakonodaja

Od držav članic imata zakonodajo na področju arhitekture Francija in Švedska. »Arhitekturni« zakon je bil v Franciji sprejet leta 1977. Zakon razglašar arhitekturo kot izraz kulture in stvar javnega interesa: »Arhitektura je izraz kulture. Arhitekturno oblikovanje, kakovost stavb, njihovo skladno vpeljevanje v okolico, spoštovanje dediščine ter naravne in urbane krajine so v javnem interesu.« Objava zakona je bila za francoske arhitekte zelo pomemben mejnik, saj je zakon poleg razglasitve javnega interesa vzpostavil tudi način izvajanja in organizacijo poklica arhitekt.

Leta 1998 je švedski parlament sprejel zakon o arhitekturi z naslovom Obrazci za prihodnost – akcijski načrt za arhitekturo in oblikovanje. Zakon postavlja številne cilje za izboljšanje kakovosti arhitekture in uvaja estetske klavzule v zakonu o načrtovanju in gradnji, zakonu o cestah in avtocestah ter zakonu o gradnji železnic. Eden od instrumentov, predvidenih v švedskem zakonu, je, da morajo vse državne agencije, ki se ukvarjajo z gradnjo in vzdrževanjem stavb, razviti in poročati o svojih ukrepih za izboljšanje kakovosti grajenega okolja na svojih področjih odgovornosti.

¹ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14534-2021-INIT/sl>

² European forum for architectural policies je evropska mreža za promocijo arhitekture in spodbujanje sprejemanja arhitekturnih politik, ki povezuje državne organe, strokovne organizacije ter kulturne in izobraževalne ustanove.

Celovita politika

Celovita politika je bila leta 2012 značilna za Flandrijo (Belgija), Dansko, Estonijo, Finsko, Irsko, Latvijo, Litvo, Luksemburg, Nizozemsko, Škotsko in Severno Irsko.

Kot celovito politiko opredeljujemo celovit javnopolitični dokument, ki vsebuje celovit pristop k arhitekturi in predstavlja strateško osnovo za izvajanje arhitekturne politike. V dokumentu vlada opredeljuje glavne cilje politike, cilje za zaščito in spodbujanje kulturne in arhitekturne kakovosti v stavbah, načrtovanju mest in kulturni dediščini. Opisani so razlogi za vladno arhitekturno politiko, cilji in instrumenti na različnih sektorskih področjih, akterji, vključeni v postopek izvajanja, in v nekaterih primerih so navedena tudi sredstva za izvajanje arhitekturne politike. Dokument je osnova za izvajanje arhitekturne politike. Običajno se razvoj tovrstnih dokumentov začne z ustanovitvijo medresorske delovne skupine, ki opredeli glavne cilje, vsebino in obseg javne politike. Dokument se včasih pred sprejetjem predloži v javno razpravo, ni pa nujno. Nato arhitekturno politiko potrdi parlament, vlada ali ministrstvo. Dokument je javno objavljen. Čeprav ima vsaka politika svoje posebne značilnosti, obsežni dokumenti celovite arhitekturne politike običajno vključujejo cilje in načela za izboljšanje arhitekturne kakovosti; razloge za vladno arhitekturno politiko; cilje in instrumente na različnih sektorskih področjih; akterje, vključene v postopek izvajanja; in v nekaterih primerih proračun politike.

Prvi celoviti dokument o arhitekturni politiki je bil razvit na Nizozemskem leta 1991 z naslovom Prostor za arhitekturo. Dokument je bil pripravljen za obdobje 1991–1996 in je bil rezultat skupnega napa ministrstva za stanovanja, prostor in okolje ter ministrstva za blaginjo, zdravje in kulturne zadeve. Dokument vključuje vrsto ukrepov za spodbujanje dobre arhitekture in se osredinja na vlogo vlade kot pogodbene stranke pri izboljšanju arhitekturne klime. Dokument o arhitekturni politiki iz leta 1991 je privedel do ustanovitve več kulturnih ustanov, povezanih z arhitekturo v naslednjih letih: nizozemski inštitut za arhitekturo (od leta 2013 del Het Nieuwe Instituut)¹, Berlage Institute (deloval v obdobju 1990–2012, zdaj njegovo delo nadaljuje The Berlage Center for Advanced Studies in Architecture and Urban Design)², nizozemski sklad za arhitekturo (ni več samostojna institucija), Foundation Architectuur Lokaal (neodvisni nacionalni center znanja za področje kulture gradnje)³. Od takrat vsakih pet let nizozemski parlament odobri novo različico politike. Po nizozemskem zgledu je več evropskih držav začelo razvijati celovite nacionalne arhitekturne politike, kar je razvidno iz naslednje tabele.

¹ <https://nai.hetnieuweinstituut.nl/en>

² <http://www.theberlage.nl/institute/general>

³ <https://dutchculture.nl/en/organisation/architectuur-lokaal>

Tabela 1: Celovita politika (dokumenti) nacionalne/regionalne arhitekturne politike

Leto	Država/regija	Poimenovanje
1991	Nizozemska	Space for Architecture
1996	Danska	Architecture 1996
1997	Nizozemska	The Architecture of Space
1997	Norveška	Aesthetics in Government Building and Constructions
1998	Finska	The Finish Architectural Policy
1998	Švedska	Forms for the Future – An action plan for Architecture and Design
2001	Nizozemska	Shaping the Netherlands
2001	VB/Škotska	A Policy on Architecture for Scotland
2002	Estonija	The Architectural Policy of Estonia
2002	Irska	Action on Architecture: 2002–2005
2004	Luksemburg	Pour une Politique architecturale
2005	Litva	Architectural Policy Trends in the Republic of Lithuania
2005	Nizozemska	Architecture and Belvedere Policy
2006	VB/Severna Irsko	Architecture and the Built Environment for Northern Ireland
2007	Danska	Nation of Architecture
2007	Islandija	Icelandic Government Policy on Architecture
2007	VB/Škotska	Building our Legacy. Statement on Scotland's Architecture Policy
2008	Nizozemska	Culture of Design
2009	Belgija/Flandrija	Architecture Notes
2009	Irska	Towards a Sustainable Future: Delivering Quality within the Built Environment
2009	Latvija	Architecture Policy Guidelines 2009–2015
2009	Norveška	Architecture.now
2013	Hrvaška	Architectural Policies of the Republic of Croatia. 2013–2020.
2013	Nizozemska	Building on the Strength of Design
2013	VB/Škotska	Creating Places – A policy statement on architecture and place for Scotland
2014	Danska	Danish Architectural Policy. Putting people first
2015	Madžarska	National Architectural Policy
2015	Portugalska	Política Nacional de Arquitectura e Paisagem
2015	Francija	National Strategy on Architecture
2016	Češka republika	Architecture and Building Culture Policy of Czech Republic
2017	Slovenija	Architecture for People. Slovenia Architectural Policy
2017	Avstrija	Austrian Federal Guidelines for Building Culture

Vir: Bento, 2017b.

Sektorska politika

Tretjo vrsto uradnih dokumentov sestavljajo sektorski dokumenti, ki opisujejo vladne politike na področju arhitekture. Čeprav imajo lahko tudi druge administrativne ravni uradne dokumente s sektorsko razsežnostjo, so se v raziskavi leta 2012 le tri uprave sklicevale nanje: Ciper, Združeno kraljestvo – Anglija in Združeno kraljestvo – Wales.

Na Cipru so arhitekturne politike vključene v vse prostorske dokumente. Prostorski dokumenti vsebujejo usmeritve glede kakovosti arhitekture in vključujejo prilogo z načeli in smernicami za estetsko izboljšanje in nadgradnjo kakovosti zgrajenega okolja za območje, ki ga pokrivajo.

V Angliji obstaja ogromno uradnih politik in smernic glede arhitekture v različnih sektorjih države. Med njimi je treba izpostaviti Better Public Buildings: A proud legacy for the future iz leta 2020, številne publikacije, ki jih je pripravil Commission for Architecture and the Built Environment (CABE), in leta 2009 sprejeta The Government's strategy for improving quality of place.

V Walesu je vlada z objavo Tehničnega nasveta 12: Oblikovanje (Technical Advice Note 12: Design) leta 2002 v nacionalno politiko načrtovanja vnesla vidik arhitekture in oblikovanja.

Ukrepi celovite nacionalne/regionalne arhitekturne politike

V analizi so leta 2012 obravnavali 30 pobud/ukrepov, ki so jih povezali v tri razsežnosti arhitekturne politike:

1. Spodbujanje znanja in zavedanja.
2. Izboljšanje politike javne gradnje.
3. Spodbujanje trajnostnega razvoja.

Spodbujanje znanja in zavedanja

Pri tej razsežnosti je poudarek na spodbujanju izobraževanja v arhitekturi in dediščini ter v življenjskem okolju, zlasti z umetniško in kulturno vzgojo ter tudi krepitvijo zavedanja o pomenu arhitekture.

1. Podpora kulturnim organizacijam: Več držav članic neposredno podpira organizacije arhitekturne kulture, kot so inštituti, centri, fundacije, muzeji, arhivi, združenja ali podobna telesa, ki se nacionalno, regionalno in lokalno neposredno ukvarjajo s promocijo in ozaveščanjem o arhitekturi. Večino teh kulturnih organizacij v celoti ali delno financira država, večinoma z ministrstvi za kulturo, državnimi agencijami ali občinami, preostala sredstva pa pridobijo od zasebnih sponzorjev in donacij. Aktivnosti, ki jih izvajajo, so razstave, publikacije, konference, razprave, raziskovalni projekti, izobraževalne pobude in drugo (Museum of Finnish Architecture, Irish Architecture Foundation, German Federal Foundation for Baukultur, Flemish Architecture Institute ...).
2. Podpora kulturnim pobudam: Nekatere države članice poleg kulturnih organizacij podpirajo tudi kulturne pobude in projekte z neposrednimi programi financiranja inovativnih kulturnih projektov, kot sočasne instalacije, eksperimentalni projekti ali razstave in drugo (npr. Irska: Engaging with Architecture Scheme).
3. Podpora raziskovalnim projektom: Skoraj vse države članice imajo programe financiranja raziskovalnih projektov, ki vključujejo vprašanja arhitekture in prostorskega načrtovanja. Raziskovalni projekti formalno večinoma niso del arhitekturne politike. Večina teh programov zagotavlja štipendije za podiplomske študente, podporo

raziskovalnim centrom, pripravo in publiciranje znanstvenih publikacij, organizacijo konferenc in drugo. Večino arhitekturnih raziskav izvajajo univerze in raziskovalni inštituti.

4. Publikacije: Skoraj vse države članice z različnimi ministrstvi in agencijami redno razvijajo ali podpirajo pripravo in izdajo publikacij s področij arhitekture, urbanega oblikovanja, načrtovanja, krajine in dediščine.
5. Smernice in priročniki: Številne države članice objavljajo smernice in priročnike o različnih vidikih grajenega okolja, ki razumejo široko paleto tem, kot so arhitektura, urbano oblikovanje, dediščina in ohranjanje, trajnost. Te teme so pomemben vir informacij, ki dopolnjuje zakonodajo, in temeljijo na primerih potrjenih najboljših praks in niso namenjene le strokovni javnosti, temveč tudi širši javnosti.
6. Arhitekturne spletne strani in zbirke podatkov: Spletna mesta so močna orodja za širjenje znanja in informacij o arhitekturi in grajenem okolju.
7. Arhitekturne nagrade: Z javnim priznanjem izjemnih dosežkov vlade upajo na izboljšanje kakovosti arhitekture, zato podeljujejo nacionalne nagrade za referenčne projekte, ki ustvarjajo nova merila uspešnosti (Francija, Španija, Nizozemska, Ciper, Hrvaška, Nemčija, Avstrija). Danes obstaja veliko nagrad, ki jih podeljujejo različne organizacije, kot so javni organi, tako nacionalno kot lokalno, nevladne organizacije, poklicna združenja in zasebna podjetja.
8. Izobraževalni programi: Eden najboljših načinov za ozaveščanje javnosti o arhitekturi in grajenem okolju je z izobraževalnimi programi. Glavni cilj teh programov je spodbuditi okus mlajših in prihodnjih generacij glede njihovega grajenega okolja, da lahko postanejo aktivni, sodelujoči državljani v procesu odločanja v mestu. Nekatere države članice so zato uvedle arhitekturo v izobraževalne programe osnovnih in srednjih šol (Finska).
9. Profesionalni strokovni programi: Republika Hrvaška je leta 2006 začela izvajati obvezni program stalnega strokovnega izpopolnjevanja, ki ga ureja Odlok o kvalifikacijskem izpitu in izboljšanju znanja oseb, ki opravljajo dejavnosti prostorskega načrtovanja in gradbeništva, ki ga je izdalo pristojno ministrstvo.
10. Arhitekturni festivali in prireditve: V zadnjih letih je po Evropi vse več arhitekturnih festivalov in prireditev. Arhitekturni festivali običajno vključujejo široko raznovrstnost sorodnih dejavnosti, kot so ulične instalacije, razstave, razprave in konference, vodeni sprehodi, kolesarske vožnje, ogledi čolnov, zabave, oblikovalske delavnice in manjši pogovori.
11. Podpora mladim arhitektom: V nekaterih državah članicah mlade arhitekete podpirajo s promocijo njihovega dela, subvencijami in štipendijami (Francija, Avstrija).
12. Podpora mednarodnemu sodelovanju: Več vlad podpira organizacije in pobude, ki delujejo mednarodno.

Izboljšanje politike javne gradnje

Druga dimenzija politike združuje pobude/ukrepe, usmerjene k izboljšanju politik javne gradnje. To so:

1. Arhitekturno svetovalno telo (nacionalno): Da bi zagotovili, da je kakovost arhitekture korporativni cilj vseh državnih oddelkov in agencij, so nekatere države članice ustanovile arhitekturno svetovalno telo za spodbujanje kakovosti arhitekture v javnem sektorju. Sestava in pristojnosti teh organov se od države do države precej razlikujejo, kar je odvisno od upravne strukture vsake države članice. Kljub temu imajo vsi splošno načelo, da bi država morala biti zgled tako kot naročnik arhitekturnih storitev kot lastnik nepremičnin (Francija, Anglija, Wales, Irska).

2. Državni arhitekt: Nekatero države članice so imenovale državnega arhitekta, ki vladi svetuje o vprašanjih, povezanih z arhitekturo (Nizozemska, Irska, Madžarska).
3. Oddelčni arhitekt: Uvedli so ga v Angliji in je odgovoren za ustrezno arhitekturo novogradenj in prenov.
4. Regionalni arhitekti: Finska vlada je vzpostavila mrežo regionalnih arhitektov, ki pomagajo majhnim in oddaljenim občinam z arhitekturnim in načrtovalskim svetovanjem.
5. Lokalni arhitekturni svetovalni organi: Nekatero države članice (Nizozemska, Francija) so ustanovile lokalne svetovalne organe, ki spodbujajo kakovostno arhitekturo in urbanizem. Svetujejo klientom in lokalnim oblastem.
6. Mestni arhitekt: Nekatero občine v državah članicah (Nizozemska) imajo mestne arhitekta.
7. Smernice in priročniki: Več držav članic (Nizozemska, Nemčija) ima širok nabor smernic in priročnikov za prostorsko, arhitekturno, krajinsko načrtovanje, varstvo kulturne dediščine, oblikovanje različnih zgradb glede na namen (npr. otroško varstvo). Nekatero države članice imajo tudi vodiče o najboljših praksah za pomoč javnim naročnikom pri naročanju arhitekturnih projektov.
8. Javni natečaj: V nekaterih državah članicah (Francija, Flandrija) je obvezen javni natečaj za izbor najustrežnejših arhitekturnih, krajinskoarhitekturnih in urbanističnih rešitev.

Spodbujanje trajnostnega razvoja

1. Trajnostni pilotni projekti: Nekatero države članice (Danska, Luksemburg) spodbujajo pilotne projekte za povečanje energetske učinkovitosti gradnje stavb z razvojem predstavitvenih projektov novih stavb in inovativnih modelov, ki vključujejo rešitve za energetske učinkovitost ter vgrajujejo obnovljive materiale, prijazne do okolja.
2. Publikacije, smernice in priročniki.
3. Spletna mesta o trajnostni arhitekturi.
4. Spodbujanje energetske učinkovitosti zgradb (subvencije, ugodna posojila).
5. Vključevanje trajnosti v javne natečaje, izbor najustrežnejših arhitekturnih, krajinskoarhitekturnih in urbanističnih rešitev.
6. Nagrade za trajnostno arhitekturo.
7. Strožje energetske zahteve.
8. Energetske izkaznice zgradb.

Podporne organizacije

Pomembno vlogo imajo tudi podporne organizacije. Podobno kot druge poklicne skupine so tudi arhitekti povezani v različne oblike povezav (npr. združenja ali zbornice arhitektov) in nanje je država v večini držav prenesla zakonska pooblastila za urejanje prakse svojih članov, družbeno promocijo arhitekture ter zagotavljanje kakovostne arhitekture in kakovostnega grajenega okolja. Za promocijo arhitekture so pomembne tudi druge kulturne organizacije. Vrsta in pristojnosti arhitekturnih kulturnih institucij se razlikujejo od države do države in lahko vključujejo promocijo razstav, konferenc, publikacij in drugo. Podporne organizacije imajo dobre mednarodne povezave in sodelujejo pri pripravi nacionalnih

arhitekturnih politik (zakonodaja, strateški dokumenti) (Bento, 2017b).

Podporne organizacije izvajajo številne navedene ukrepe arhitekturne politike. Se pa vloge posameznih podpornih organizacij med državami razlikujejo, saj je področje kljub reguliranosti samega poklica med državami različno urejeno. Čeprav večina držav članic EU ureja poklic arhitekta tako, da izpolnjuje pogoje za samodejno priznanje v skladu z Direktivo o poklicnih kvalifikacijah, ostajajo pomembne razlike v pristopu. Več držav pripisuje dejavnosti arhitekture enemu reguliranemu poklicu (npr. Avstrija, Belgija, Bolgarija, Grčija, Francija, Madžarska, Irska, Luksemburg, Malta), druge pa bolj razdrobljen pristop k regulaciji (npr. Poljska, Litva, Latvija) z različnimi dejavnostmi, ki so rezervirane za sorodne poklice (npr. arhitekti, krajinski arhitekti, urbanisti, notranji arhitekti) ali jih izvajajo bolj specializirani/certificirani strokovnjaki (npr. arhitekti z dodatnimi potrdili za določena področja gradbeništva). Danska, Estonija, Finska in Švedska ne urejajo poklica »stricto sensu«, ampak urejajo posebne načine opravljanja ali uporabljajo druge oblike preverjanja usposobljenosti, značilne za gradbeni sektor (EK, 2021).

Podporne organizacije se povezujejo na evropski in mednarodni ravni. Tako je Svet arhitektov Evrope (The Architects' Council of Europe: <https://www.ace-cae.eu>) reprezentativna organizacija za arhitekturno stroko v Evropi. Njeno članstvo sestavlja 45 organizacij članic, ki so regulativni in strokovni predstavniški organi v vseh državah članicah EU, Združenem kraljestvu, Švici in na Norveškem. Z njimi ACE zastopa interese več kot 550.000 arhitektov iz 31 držav v Evropi¹. Tu so še nekatere druge mednarodne organizacije:

- International Union of Architects (UIA): www.uia-architectes.org.
- European Forum for Architectural Policies (EFAP): www.efap-fepa.org.
- European Association for Architectural Education (EAAE): www.eaae.be.
- European Network of Architects Competent Authorities (ENACA): www.enaca.eu.

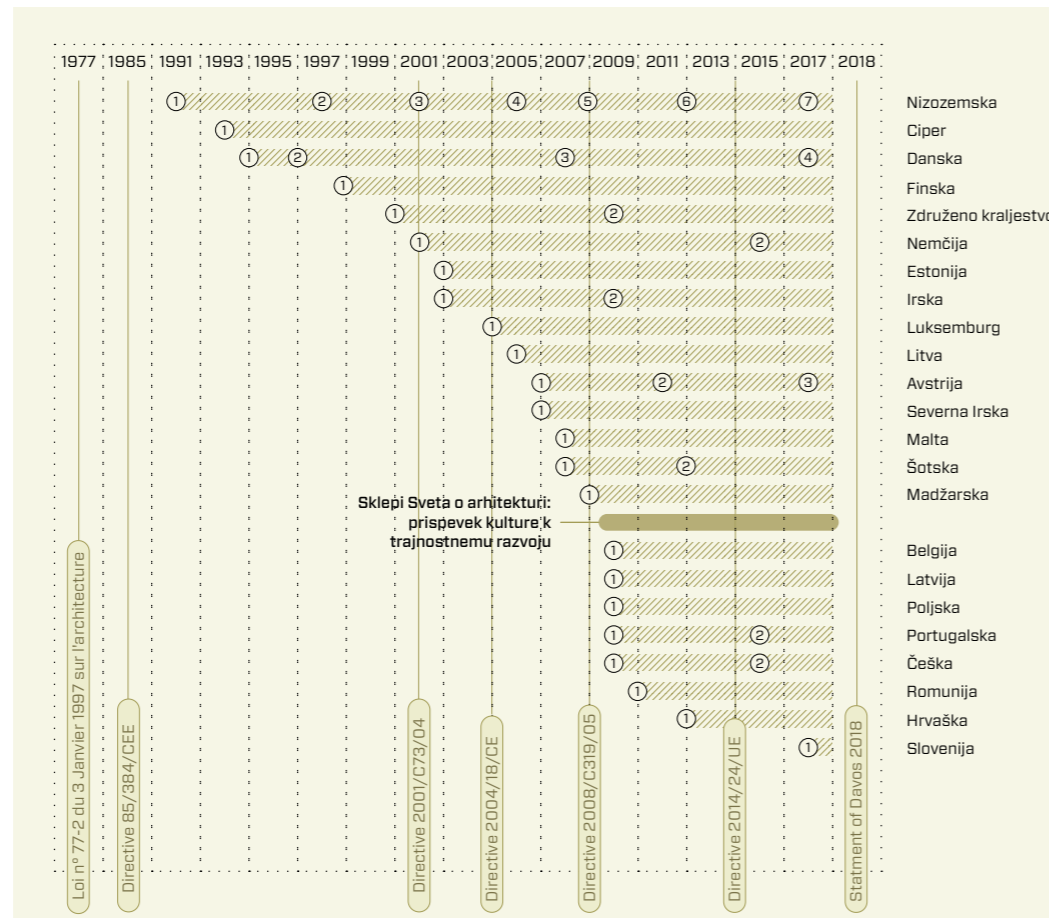
Povzetek

Od leta 1971 (zakon v Franciji) in 1991 (priprava prve celovite nacionalne arhitekturne politike na Nizozemskem) je velika večina držav članic EU pripravila nacionalne arhitekturne politike. Pristopi se med državami še vedno razlikujejo v mnogih pogledih, kar je posledica zgodovinskega razvoja, razlik v političnih/pravnih sistemih, v različnih kulturnih in družbenih ozadjih. Kljub temu je mogoče prepoznati naraščajočo težnjo k razvoju arhitekturnih politik, pri čemer imajo odločilno vlogo nacionalne, regionalne in lokalne vlade. Čeprav je vpliv EU na področju javnih politik vsaj z vidika usmeritev pomemben, pa sprejeti dokumenti na področju arhitekture za države članice niso zavezujoči.

Analiza nacionalnih arhitekturnih politik držav članic EU je pokazala, da so v zadnjih 30 letih skoraj vse države članice pripravile nacionalne arhitekturne politike in se je samo v zadnjih desetih letih njihovo število zelo povečalo, kar je razvidno z naslednjih slik.

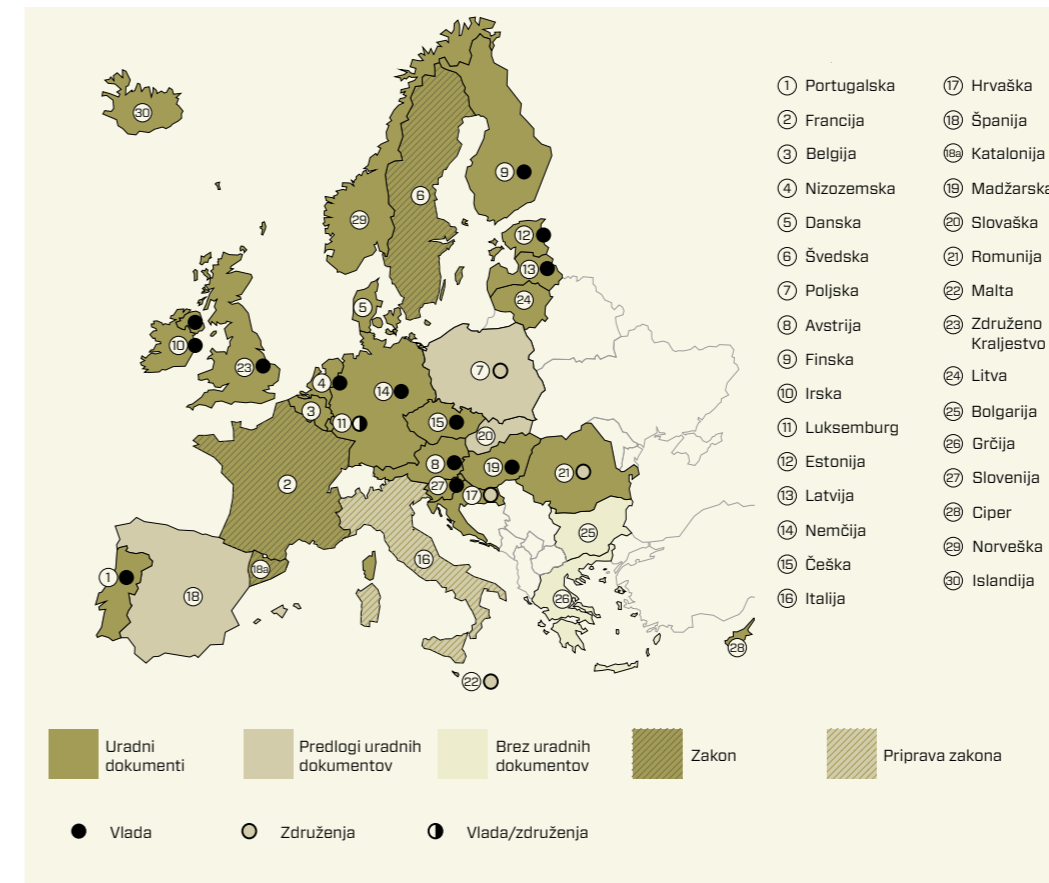
¹ <https://www.ace-cae.eu/about-us/ace-members>

Slika 4: Časovnica priprave strateških dokumentov na področju arhitekturne politike

Vir: Acampa, 2018.

Slika 5: Arhitekturne politike v izbranih državah EU, ki so jih pripravile države in združenja

Vir: Acampa, 2018.

Tudi ukrepi (pobude), ki so jih izvajale posamezne države članice, se med državami razlikujejo, opazen pa je trend spodbujanja trajnostnega razvoja, kar je tudi eden glavnih razvojnih izzivov panoge arhitektura v prihodnosti.

Nekatere države (npr. Danska, Nizozemska, Irska, Velika Britanija) spodbujajo oblikovanje (angl. *design*), kamor poleg oblikovanja prištevajo tudi arhitekturo. Torej so tudi ukrepi spodbujanja obeh sektorjev, kot so institucionalna podpora (npr. Dansk Design Center, Het Nieuwe Instituut na Nizozemskem, Design Council v Veliki Britaniji) in podporni ukrepi (načeloma kot del strategije spodbujanja KKS), enaki (Kavaš in Murovec, 2020).

Kljub napredku pa je vloga nacionalnih arhitekturnih politik v državah članicah EU še vedno zelo omejena, kar kaže na razkorak med strateškim naporom (strateški dokumenti) in dejansko izvedbo. Dejansko je ena od slabosti arhitekture kot javne politike njeno bistvo: kakovost grajenega okolja. Čeprav je estetska komponenta le ena od razsežnosti kakovosti, težave pri opredeljevanju, razlagi in ocenjevanju kakovosti zasnove stavb in krajev spodbujajo politike, da sprejmejo strategijo proste roke, to je, da bodo tržni in razvojni akterji določili, kaj je najboljšo. Ker ni jasnih dokazov o dodani vrednosti kakovosti arhitekture, večina vlad v realnosti ni naklonjena izvedbi nacionalne arhitekturne politike (Diaz, 2017a). Pomanjkanje kriterijev za definiranje kakovosti grajenega okolja na nacionalni ravni želi kompenzirati EU na evropski ravni, tako z Deklaracijo iz Davosa Za kakovostno kulturo gradnje, ki je bila sprejeta na Konferenci ministrov za kulturo januarja 2018, kakor tudi z leta 2020 ustanovljeno strokovno skupino držav članic za izredno kakovostno arhitekturo in grajeno okolje za vsakogar, ki je leta 2021 objavila končno poročilo Naproti skupni kulturi arhitekture.

Analiza arhitekturne politike v Sloveniji

Grajeno okolje je glavni sestavni del človekovega življenjskega okolja. Pomembno je tudi zaradi socialnega ravnotežja ter ekonomskih, kulturnih in okoljskih vidikov. Izredna kakovost grajenega okolja omogoča tudi večjo kakovost življenja in s tem vpliva na privlačnost posameznega območja za prebivalce in obiskovalce. Na žalost pa so za slovenski prostor značilni številni nesmotrni posegi v prostor, ki ustvarjajo širitev razpršene gradnje in suburbanizacije, erozijo kulturne dediščine, skrb vzbujajoče okoljsko onesnaževanje, zapletanje infrastrukturnih sistemov in posledično slabe arhitekturno-urbanistične rešitve, ki ne premorejo nujne dolgoročne vizije. Z vizualnim, energetskim, ekološkim onesnaževanjem povzročajo drastično zmanjšanje urejenosti in prepoznavnosti prostora ter vizualne kulture prebivalstva, šibijo nacionalno ekonomijo in naglo manjšajo dejansko vrednost prostora, s tem pa negativno vplivajo na kakovost življenja in življenjskega okolja (MK, 2018).

Osnutek arhitekturne politike je bil pripravljen junija leta 2008 z naslovom Arhitektura in kakovost grajenega okolja – osnutek gradiva za arhitekturno politiko. Gradivo je pripravil Direktorat za prostor na Ministrstvu za okolje in prostor (MOP) in pri pripravi dokumenta je sodelovala Zbornica za arhitekturo in prostor, ki je vse od leta 2008 opozarjala, da je treba pripraviti nacionalno arhitekturno politiko. Cilji arhitekturne politike so sledili razreševanju sodobnih civilizacijskih in kulturnih problemov ter novim izzivom. Izhajali so iz stanja in teženj obstoječega grajenega okolja, kot so neustrezen odnos do grajenega okolja in nezadostna kakovost grajenega okolja; premajhno spodbujanje kulturnih dosežkov in novih arhitekturnih stvaritev; premajhna ozaveščenost o trajnostnem razvoju naselij; premajhno upoštevanje človeka kot glavnega merila pri oblikovanju naselij; in premajhna skrb za zdravo bivalno okolje. Cilji arhitekturne politike za doseganje večje kakovosti grajenega okolja so bili naslednji (Arhitektura in kakovost grajenega okolja – osnutek gradiva za arhitekturno politiko, 2008):

1. Povečati kakovost grajenega okolja in ozaveščenost o njegovem pomenu.
2. Uveljaviti načela trajnostnega razvoja v grajenem okolju.
3. Upoštevati človeka in njegove potrebe kot glavno merilo pri oblikovanju naselij.
4. Zagotavljati zdravo, varno življenjsko okolje.
5. Spodbujati kakovostne arhitekture in kulturne presežke v arhitekturnih rešitvah.
6. Spodbujati inovativne tehnološke in tehnične rešitve kot odgovor na nove izzive.

Razprava o dokumentu je bila zelo omejena, ker MOP ni zagotovil, da bi bil osnutek AP javno dostopen, in ni jasno opredelil načina, kako se podajajo pripombe in kako bodo obravnavane v nadaljnjem postopku. S pripravo nacionalne politike na področju arhitekture je Slovenija začela stopati po poti arhitekturno razvitih evropskih držav, ki so tovrstne dokumente začele izvajati že na začetku devetdesetih¹. Vendar pa je bila Slovenija v pregledu arhitekturnih politik (Survey on Architectural Policies in Europe) leta 2012, ki ga je pripravil Evropski forum za arhitekturne politike, označena kot država, ki ne načrtuje celovitega dokumenta na področju nacionalne arhitekturne politike.

Zbornica za arhitekturo in prostor je še naprej opozarjala, da Slovenija potrebuje arhitekturno politiko, in sicer s projektoma Stanovanjske ne/politike leta 2010 in Arhitekturne politike leta 2014.

¹ <http://trajekt.org/arhiv/?tid=1&id=962>

Zaradi pomena arhitekture je bila ta leta 2013 z Resolucijo o Nacionalnem programu za kulturo 2014–2017¹ prepoznana kot avtonomno področje kulture. V resoluciji je zapisano, da bo Vlada oblikovala »novo arhitekturno politiko za večjo družbeno odgovornost posegov v prostor in višjo kakovost bivanja«. V dosedanji slovenski kulturni politiki je bilo področje arhitekture obravnavano v okviru likovnih umetnosti, kar je glede na naravo in problematiko področja preozka rešitev. Javni interes na področju likovnih ali vizualnih umetnosti je namreč osredinjen predvsem na tisto ustvarjalnost, ki pomeni presežek pri osmišljanju vsakdanjega življenja in življenjskega okolja, vse bolj pa je jasno, da je skupen slovenski prostor kot dobrina omejen, zato se javni interes na področju arhitekture ne more omejiti zgolj na presežke, temveč je nujen splošen dvig prostorske kulture. Za doseg tega cilja so bolj kot neposredna finančna spodbuda posameznim ustvarjalcem – arhitektom potrebni ustrezni regulacijski ukrepi države. Javni interes na področju arhitekture obsega dvig kakovosti življenja in življenjskega okolja ter uveljavljanje trajnostnega razvoja, socialne kohezije in kulturne identitete. Zagotavlja se z arhitekturnim, krajinskoarhitekturnim, urbanističnim in prostorskim načrtovanjem ter z oblikovanjem interierjev ob upoštevanju prostora kot omejene dobrine, vključno z ohranjanjem kulturne dediščine. V skladu z NPK 2014–2017 je za spremembo stanja treba najprej nujno vzpostaviti aktivne medresorske mehanizme, ki bodo omogočili, da se bo na današnje izzive slovenskega prostora odgovorilo s trajnostnim razvojem mest, to je integriranim ustvarjalnim pristopom, pri katerem imajo kultura, gospodarstvo, socialni vidik in okolje enakovredne vloge. Le ob dejavnih, celovitih arhitekturnih politikah bomo čez nekaj let lahko prepoznali uspehe, ne le v umetniških, kulturnih ali estetskih dimenzijah prostora, temveč tudi v ekonomskih učinkih. Zato je bila na vladni ravni kot cilj opredeljena priprava celovite arhitekturne politike do leta 2016, in sicer z:

- imenovanjem medresorske skupine za pripravo arhitekturne politike,
- izdelavo in sprejemom arhitekturne politike,
- izvajanjem in evalviranjem arhitekturne politike v vseh segmentih.

V skladu z NPK 2014–2017 sta sledila priprava in sprejetje Arhitekturne politike Slovenije – Arhitektura za ljudi. Priprava arhitekturne politike je imela cilj povezave vseh pomembnih vladnih resorjev za doseg večje družbene odgovornosti posegov v prostor, trajnostnega razvoja našega skupnega prostora in večje kakovosti bivanja. Arhitekturna politika v ospredje postavlja posameznika, ki ima pravico do urejenega, ekonomičnega, zdravega, varnega, do okolja prijaznega grajenega prostora. Cilji arhitekturne politike so skladni z aktualnimi evropskimi razvojnimi politikami: kakovostna arhitektura, pametna rast, trajnostni razvoj in vključujoča arhitektura. Arhitekturna politika naj bi predstavljala okvir za dolgoročno razpravo o nacionalni arhitekturni politiki in je podlaga za sprejem zakonodaje, ki bo imela neposredni vpliv na kakovostno oblikovan prostor in arhitekturo. Izvajanje arhitekturne politike naj bi spremljala delovna skupina, ki jo je imenovala Vlada RS marca 2019 in naj bi pripravila akcijski načrt z ukrepi za implementacijo arhitekturne politike. Predlogi arhitekturne politike predstavljajo osnovo za podane predloge arhitekturne politike v šestem poglavju.

Desetega decembra 2021 je Državni zbor sprejel Gradbeni zakon (GZ-1), ki je začel veljati januarja 2022. Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije je v procesu priprave in sprejemanja zakona opozorila na škodljive posledice za arhitekturno dejavnost, saj »se kot družba dolgoročno odpovedujemo arhitekturni in krajinskoarhitekturni stroki. Odpovedujemo se tudi postopkom, ki pripeljejo do kvalitetnega grajenega bivalnega okolja in do kvalitetne kulturne krajine².«

Vlada RS je na redni seji 17. decembra 2021 določila besedilo predloga Resolucije o nacionalnem programu za kulturo 2022–2029 (ReNPK22–29) in ga poslala v obravnavo Državnemu zboru po rednem postopku. Besedilo poudarja pomen arhitekture in v javni interes na področju arhitekture sodijo vse zvrsti s področja načrtovanja prostora: arhitektura, krajinska arhitektura in urbanizem. Na področju arhitekture kot splošni razvojni cilj Predlog resolucije navaja dvig izobrazbene ravni na področju prostorske kulture (arhitekture, krajinske arhitekture, urbanizma), njeno popularizacijo na vseh ravneh, od izobraževanja do raziskovanja in predstavljanja dobrih praks, ter dvig njene prepoznavnosti v domačem in mednarodnem okolju.

¹
[Uradni list RS, št. 99/13; NPK 2014–2017](#)

²
<https://belaknjiga.zaps.si/Stalisce-ZAPS>

Analiza SWOT

Analiza SWOT je eno glavnih orodij v povezovanju analize poslovnega okolja z oblikovanjem strategij in je standardno orodje Evropske komisije, držav članic in njihovih regij pri pripravi strateških dokumentov. Ugotoviti je treba, kje so glavne konkurenčne prednosti in slabosti analiziranega sektorja ter katere priložnosti in potencialne nevarnosti se na trgu oblikujejo. Analiza SWOT lahko zagotovi okvir za opredelitev in analizo prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti ter omogoča razvoj ustreznih strategij in politik.

Tabela 2: Prednosti in slabosti, priložnosti in nevarnosti

PREDNOSTI		SLABOSTI	
Steber javne politike	Rang	Steber javne politike	Rang
Splošni pogoji poslovanja		Splošni pogoji poslovanja	
Pomen poklica arhitekt (javni interes, reguliran poklic)	1	Vloga/ugled poklica arhitekt se zmanjšuje (ozaveščenost, ugled in prepoznavnost arhitekture se zmanjšujejo)	3
		Neustrezen sistemski okvir (obsežnost, neuskkljenost, nejasnost, nestabilnost, pomanjkljiv nadzor)	1
Trg (ponudba in povpraševanje na trgu)		Trg (ponudba in povpraševanje na trgu)	
Širok razpon storitev (širok nabor znanj arhitektov, možnost različnih sodelovanj, vlog v projektih)	1	Prevladovanje samozaposlitve kot oblike zaposlitve (s. p. in samozaposleni v kulturi)	2
Izredna kakovost nekaterih ponudnikov (nacionalne in mednarodne nagrade, pridobljeni javni natečajji)	2	Neurejenost trga (nelojalna konkurenca, pritisk na cene storitev na trgu/neenakost na trgu)	1
Kompetence in usposabljanja		Kompetence in usposabljanja	
Zadovoljiva splošna kakovost izobraževalnih programov in usposabljanj (tradicija, mednarodne akreditacije programov, rezultati ankete, uspehi študentov)	2	(Pre)kratka obvezna študijska praksa in pomanjkanje interdisciplinarnih znanj v izobraževalnih programih	2
Financiranje		Financiranje	
Javno financiranje energetske prenove stavb	3	Pomanjkanje finančnih sredstev (problem usklajevanja denarnega toka: nizke cene in dolgotrajnost postopkov vplivajo na pomanjkanje finančnih sredstev (likvidnost, pomanjkanje sredstev za dodatno zaposlovanje), omejen dostop do bančnih kreditov, omejena sredstva za nakup programske opreme)	1
Infrastruktura		Infrastruktura	

Obstoj podporne infrastrukture	2	Pomanjkljive podporne storitve	1
Obstoj ZAPS	2		
Internacionalizacija		Internacionalizacija	
Prisotnost na tujih trgih (izvoz relativno pomemben in narašča)	2		
Ozaveščenost in promocija		Ozaveščenost in promocija	
Promocija kakovostne arhitekture in ozaveščanje javnosti (organizacija in podelitev nagrad, organizacija različnih prireditev (konference, razstave, predavanja))	1	Prešibka ozaveščenost oblikovalcev politik in javnosti o pomenu kakovostne arhitekture/kakovostnem grajenem prostoru	1
Podporne politike (strategije, programi)		Podporne politike (strategije, programi)	
Veljavni strateški dokumenti (arhitekturna politika, strategija prostorskega razvoja Slovenije, nacionalni in lokalni programi kulture)	3		
PRILOŽNOSTI		NEVARNOSTI	
	Rang		Rang
Okoljske spremembe, demografske spremembe in družbeni trendi (povpraševanje po projektih, ki imajo estetsko, družbeno in okoljsko vlogo)	1	Upad investicij v gradbeni dejavnosti	2
Usmeritev h kakovostni arhitekturi javnih zgradb in javnih površin	2	Neracionalna raba prostora	1
Evropske in nacionalne smernice ter politike k oblikovanju zelenega, trajnostnega gospodarstva: Kakovostna arhitektura in Inovativna arhitektura; Zeleni dogovor; Novi evropski Bauhaus	1		
Gospodarska/družbena kriza (zaradi covid-19) (oblikovanje novih potreb po kakovostni arhitekturi – varnost, udobje, zdravje, dobro počutje, zunanji prostori)	1		
Enakost spolov kot prednostna naloga Delovnega načrta za področje kulture 2019–2022	3		
Nova tehnologija in digitalizacija (uporaba novih programov (angl. software) pri načrtovanju in oblikovanju prostora/stavbe; nova pametna tehnologija, ki je zajeta v sam proces gradnje)	1		

Opomba: 1 (zelo pomembno), 2 (pomembno), 3 (manj pomembno).

Predlog ukrepov arhitekturne politike v Sloveniji

Predlog ukrepov arhitekturne politike je pripravljen na podlagi analize panoge v Sloveniji (deležniki, veriga vrednosti, statistična analiza) in na podlagi razvojnih trendov v svetu, kar je omogočilo pripravo analize SWOT (Kavaš in drugi, 2020), ter na podlagi analize javnih politik v najrazvitejših članicah EU. Temelji na pristopu, ki ga v zadnjem desetletju izvajajo razvite članice EU, torej premik od podpore posamezni panogi k vključevanju posamezne panoge v spodbujanje KKS in vključevanje posameznih panog KKS v druge politike. Spodbujanje arhitekture v okviru spodbujanja KKS ne pomeni, da panoga arhitekture ne potrebuje panožno specifičnih ukrepov. Podpora arhitekturi poteka s/z:

- Spodbujanjem kulturnih in kreativnih industrij (pogosto le kreativnih industrij): V večini držav EU so politike kulturnega in kreativnega sektorja razdrobljene na sektorske ali podsektorske politike, ki se osredinjajo na specifična področja (npr. avdiovizualni mediji, odrske umetnosti, literatura itd.). Taka razdrobljenost kulturnih politik preprečuje, da bi se za kulturni in kreativni sektor oblikovale integrirane politike, pogosto pa tudi ni sodelovanja ali celo komunikacije med posameznimi ministrstvi. Oblikovanje integrirane politike, ki bi bila prilagojena specifičnim potrebam in zahtevam kulturnega in kreativnega sektorja, je toliko težje tudi zaradi horizontalnih politik za podjetništvo in inovacije (npr. ministrstev za izobraževanje, gospodarstvo, zunanje zadeve in regionalni razvoj) (OMK, 2018).
- Arhitekturno politiko: panožno specifični ukrepi, ki izhajajo iz sprejete Arhitekturne politike Slovenije – Arhitektura za ljudi.

Cilji Arhitekturne politike so skladni z evropskimi razvojnimi politikami v obdobju 2014–2020 in globalno Agendo 2030 za trajnostni razvoj. Vsebina Arhitekturne politike in zlasti razvojni ukrepi se ravna po usmeritvah finančne perspektive EU v obdobju 2014–2020 in sledijo naslednjim razvojnim izzivom:

- Kakovostna arhitektura je funkcionalna, estetska, zdrava, varna in prijetna za bivanje ter prijazna do okolja in ekonomična.
- Inovativna arhitektura je spodbuda za gospodarsko rast in blaginjo ljudi.
- Urejena dejavnost arhitekture je pogoj za uresničitev njene ustvarjalne, povezovalne moči.
- Kulturna dediščina je aktivno vključena v današnje razvojne izzive, saj tvori jedro trajnostne družbe in nacionalne kulturne identitete.
- Arhitektura javnih zgradb in javnih površin je zgled in spodbuda za javne in zasebne investicije.
- Mednarodni prostor je za arhitekturo pomembno področje razvoja in priložnosti.

Arhitekturna politika ima štiri temeljne cilje:

1. Kakovostna arhitektura.
2. Pametna rast.
3. Trajnostni razvoj.
4. Vključujoča arhitektura.

Cilj 1: Kakovostna arhitektura

Prvo skupino (Cilj 1) predstavljajo ukrepi, katerih namen je izboljšati kakovost arhitekture. Kakovostna arhitektura je tista, ki je trajnostna, to pomeni, da je uporabna, varna, zdrava, do okolja prijazna, kakovostno oblikovana, vključujoča in ekonomična. Kakovostna arhitektura ima naslednje lastnosti: varnost, zdravje in kakovost tehnične izvedbe (trdnost); uporabnost (funkcionalnost); estetika (lepota). Kakovostna arhitektura ni avtonomna, prenosljiva ali ponovljiva, temveč je zmeraj odraz prostora, v katerega je umeščena, zato je tudi težko standardizirana in predpisana vnaprej. Nastaja z ustvarjalnim načrtovanjem in razumevanjem prostora, kamor se umešča. Gradnja javnih stavb in ureditev sta javne narave, zato morata vsem omogočati pozitivno prostorsko izkušnjo: dostopnost, uporabnost, energetsko učinkovitost, varnost, trdnost, udobje in lepoto. Država, lokalne skupnosti in druge osebe javnega prava morajo biti zgled pri zagotavljanju kakovostnih meril in postopkov pri urejanju in načrtovanju grajenega javnega prostora. Za doseganje pametne rasti, boljše arhitekture, pa tudi trajnostnega razvoja je pomemben konstanten zakonski okvir, in ne nenehno spreminjanje pravil, zakonov, ki ves čas povzročajo nestabilno okolje za delovanje na trgu.

V strategiji so za uresničevanje Cilja 1 predlagani naslednji razvojni ukrepi (usmeritve):

- Prevzem aktivnejše vloge na področju urejanja prostora, gradnje in vodenja javnih investicij s poudarkom na večji odgovornosti in višji kakovosti.
- Podpora uveljavitvi kompetenc in odgovornosti arhitekturne stroke za uresničevanje ciljev arhitekturne politike, skupnih vrednot in javnega interesa ter zaščite ljudi, ki uporabljajo načrtovane stavbe in prostor.

Tabela 3: Dodatni predlagani ukrepi za uresničevanje cilja 1: kakovostna arhitektura

UKREP	VSEBINA	AKTIVNOSTI
Analitične podlage (analiza, spremljanje in vrednotenje)	Analize stanja arhitekture v Sloveniji, primerjalne analize, vrednotenja rezultatov in vplivov kakovostne arhitekture na doseganje ciljev Arhitekturne politike Slovenije – Arhitektura za ljudi.	<ul style="list-style-type: none"> • Analize (statistična analiza, potrebe, ocene rezultatov in vplivov, analiza potrebnih kompetenc, merila kakovosti arhitekture). • Spremljanje izvajanja ukrepov. • Vrednotenje ukrepov. • Analiza uspešnih praks v tujini.
Ozaveščanje, spodbujanje, promocija in informiranje	Ozaveščanje in informiranje splošne javnosti, zasebnega in javnega sektorja ter državne uprave o pomenu arhitekture.	<ul style="list-style-type: none"> • Konference, seminarji, razstave, partnerski dogodki, razstavniki saloni (angl. <i>showrooms</i>) doma in v tujini, nagrade, okrogle mize, zbiranje in širjenje dobrih praks; širjenje rezultatov analiz in vrednotenj, ozaveščanje in izobraževanje javnega in zasebnega sektorja ter splošne javnosti, stalni razstavniki paviljon (dogodki, promocija, prodaja), ustvarjalne delavnice po RS, promocija kakovostnega grajenega okolja v šolah ... • Promocija slovenske arhitekture.

Medresorska skupina za izvajanje arhitekturne politike	Krepitev pomena kakovostne arhitekture.	<ul style="list-style-type: none"> • Skupina spremlja, spodbuja, oblikuje, usklajuje in vodi aktivnosti, povezane z izvajanjem arhitekturne politike, daje mnenje o vprašanih s področja arhitekture ter si prizadeva širiti poznavanje in znanje o pomenu kakovostne arhitekture v državi. • Skupina posebno pozornost posveča krepitvi interdisciplinarnega sodelovanja na področju urejanja prostora in gradnje ter oblikovanju standardov javnih naročanj arhitekturnih storitev. • Skupina predlaga pristojnim resornim ministrstvom oblikovanje predlogov in priporočil za uresničevanje ciljev arhitekturne politike v vse relevantne resorne politike ter spremlja njihovo uresničevanje in v državi opravlja druge dejavnosti, pomembne za dvig kakovosti prostora.
---	---	---

Cilj 2: Pametna rast

Arhitekturna dejavnost kot del kreativne ekonomije spodbuja zdravo ekonomsko rast družbe, razvoj gradbeništva in drugega gospodarstva ter investiranje. Arhitekturna dejavnost pospešuje razvoj gospodarstva in s tem povečuje blaginjo ljudi. Je del kreativne ekonomije, ki spodbuja zdravo ekonomsko rast na podlagi vlaganj in razvoja gradbeništva ter drugih gospodarskih panog. Ima pomembno vlogo pri graditvi konkurenčnega, na znanju temelječega gospodarstva. Ustvarja razvojni potencial, ki ima v gradbeništvu enega največjih multiplikativnih učinkov na rast bruto družbenega proizvoda. Primeri nekaterih evropskih držav kažejo, da lahko ob ustrezni institucionalni podpori in z jasno arhitekturno politiko postane močna izvozna gospodarska dejavnost. To pa zahteva učinkovito sistemsko zakonodajo na področjih kulture, prostora in gradnje ter tudi ustrezno institucionalno ureditev poklica in dejavnosti.

Zelo pomembno vlogo ima javno naročanje. Poglavitni smoter, ki bi mu moral slediti sistem javnega naročanja, je največja kakovost za ustrezno ceno. Pojem kakovost zajema več vidikov, od splošnih (trajnostnih, okoljskih in gospodarskih) do konkretnih (kakovost rešitev, tehnična kakovost dokumentacije in storitev), kar naj bi v seštevku povečalo kakovost grajenega bivalnega in delovnega okolja ter javnega prostora, ne nazadnje pa tudi pospešilo umeščanje objektov in drugih posegov v prostor.

Treba bo okrepiti raziskovalno-razvojno vlogo arhitekture. Za razvoj gradbeništva v visokotehnološko panogo, ki bo sposobna enakovredno tekmovati na evropskem in svetovnem trgu, predvsem pa prebivalstvu zagotavljati visoke standarde kakovostnega bivanja, je treba v razvojno-raziskovalno delo aktivno vključiti ustvarjalnost in inovativnost, ki sta vgrajeni v temelje arhitekturnega poklica. Ustvariti bo treba pogoje za dejavno vključevanje arhitekturne stroke v interdisciplinarne raziskovalne projekte tehnoloških, družboslovnih, humanističnih in medicinskih ved.

Za uresničevanje Cilja 2 so predlagani naslednji razvojni ukrepi (usmeritve):

- Treba je zagotoviti bolj povezano delovanje države, tesnejše sodelovanje državnih organov in ustanov (medresorsko delovanje) ter vertikalno usklajevanje različnih ravni upravljanja (država – lokalne skupnosti).

- Cilje arhitekturne politike je treba smiselno upoštevati ob vsakokratnem spreminjanju prostorske in gradbene zakonodaje ter zakonodaje s posrednim vplivom na kakovost arhitekture (varstvo kulturne dediščine, varstvo okolja, energetska učinkovitost ipd.).
- Opredelitev arhitekture kot področja javnega interesa ter uveljavitev načel neodvisnosti, strokovnosti in odgovornosti pri izvajanju storitev.
- Urbanistično načrtovanje mora postati vodilno družbeno orodje za načrtovanje urejanja prostora in novih razvojnih strategij, zato predlagamo, da se v Vladi RS organizira služba za urejanje prostora, ki skrbi za načrtovanje, gradnjo, varstvo, rabo, vzdrževanje in prenovo vseh sestavin prostora. Treba bi bilo izdelati večdisciplinarno analizo sistema urejanja prostora ter zagotoviti vrednotenje prostorskih razsežnosti razvojnih programov in politik v državi.
- Treba je oblikovati pravila za enotno vzdrževanje v stavbah z več lastniki in spodbujati dobro prakso spoštovanja arhitekturnih del.
- V javnem sektorju je treba na področju urejanja prostora in graditve spodbujati zaposlovanje uslužbencev z ustrežno izobrazbo ter podrobneje opredeliti naloge, kompetence in odgovornost mestnega arhitekta urbanista ter občinske službe za prostor, ki mora biti interdisciplinarna in vključevati strokovnjake različnih strok (na primer arhitekta, krajinske arhitekta, gradbenike, komunalne inženirje, geografe, prostorske sociologe ipd.).
- Uveljavitev enotnega pojmovnika za vse predpise s področja arhitekture in urbanizma.
- Novelacija prostorskega reda Slovenije s standardno vsebino in navodili za izdelavo prostorskih aktov s poudarkom na jasnosti, nedvoumnosti, grafični vsebini in uporabnosti za namen umeščanja in projektiranja.
- Spodbujanje optimizacije upravnih postopkov in vsebin projektne dokumentacije.
- Naročanje arhitekturnih storitev na temelju kakovostnih meril in izbire najustrežnejših rešitev.
- Predvideti možnosti za sistemske ukrepe za preprečevanje anomalij na trgu, kot so korupcija, damping in nelojalna konkurenca, ter spodbujanje dobre prakse.
- Usposabljanje nosilcev investicijskih projektov in zagotavljanje celovitih procesov v delovanju javne uprave.
- Dopolnitev in spremljanje smernic za javna naročila arhitekturnih storitev: postopkovnik in vzorčni primeri za izvedbo natečajev in pridobivanje variantnih rešitev.
- Uveljavitev predpisa za določanje normativov storitev pooblaščenih arhitektov in drugih projektantov z informacijo o referenčni vrednosti storitev za potrebe javnih naročil in sodišč.
- Spodbujanje izvedbe arhitekturnih in urbanističnih javnih, odprtih natečajev kot najustrežnejšega orodja za izbiro arhitekturnih, krajinskoarhitekturnih in drugih prostorskih rešitev.
- Prenova pravilnika, ki ureja področje javnih natečajev.
- Prilagoditev nacionalnega sistema razvrščanja znanstvenih disciplin in meril vrednotenja razvojno-raziskovalne uspešnosti večdisciplinarnim značilnostim arhitekturnega ustvarjanja, z namenom izkoristiti specifične povezovalne zmogljivosti stroke pri izvajanju večdisciplinarnih raziskovalnih projektov.
- Dopolnitev uveljavljenih meril za ugotavljanje znanstvene uspešnosti s kakovostnimi kazalci in metodami vrednotenja raziskovalno-razvojnih del.
- Spodbujanje platform za povezovanje vsebin s področja arhitekture/oblikovanja, gospodarstva in raziskav.

Tabela 4: Dodatni predlagani ukrepi za uresničevanje cilja 2: pametna rast

UKREP	VSEBINA	AKTIVNOSTI
Krepitev zmogljivosti (izobraževanje in usposabljanje)	Krepitev kompetenc arhitekturne panoge, naročnikov, izobraževalnih organizacij, javnega sektorja.	<ul style="list-style-type: none"> • Stalna posodobitev izobraževalnih programov (večdisciplinarnost, sodelovanje s tujino, ureditev razmerij med profesorji in študenti ...). • Usposabljanje in spodbujanje uporabe BIM, predvsem za javne in večje objekte. • Spremljanje/analiziranje kariernih poti arhitektov. • Vseživljenjsko usposabljanje in svetovanje (poslovna znanja, vodenje projektov, digitalne veščine, pravice intelektualne lastnine). • Predavanja (npr. prenos veščin). • Intenzivni programi usposabljanja, mreženja (npr. poletna akademija). • Usposabljanje javnih uslužbencev o pomenu arhitekture, javnih natečajev in javnih naročil. • Nadaljevanje projektov, kot je CzK. • Organizacija mednarodnih simpozijev in konferenc, sodelovanje v mednarodnih projektih skupinah, priprava mednarodnih razstav, razvoj mednarodnih spletnih platform ...
Javni projekti kot primeri kakovostnega grajenega okolja	Na podlagi javnih projektov bi se arhitektura lahko uveljavila kot razvojna dejavnost – sodelovanje med gradbeniki in arhitekti in večja vključenost arhitektov tudi npr. v gradnjo prometne infrastrukture za zagotavljanje čim večje kakovosti.	<ul style="list-style-type: none"> • Javni razpisi, javni natečaji.
Subvencioniranje uporabe arhitekture	V okviru ukrepa država subvencionira sodelovanje mladih arhitektov in naročnikov.	<ul style="list-style-type: none"> • Vavčer: spodbujanje sodelovanja med naročniki in mladimi arhitekti.
Podpora internacionalizaciji arhitekture	Zaradi omejenega domačega trga in krepitve konkurenčnosti sektorja (na izbranih trgih) je treba spodbujati internacionalizacijo arhitekture.	<ul style="list-style-type: none"> • Izvozno svetovanje in informacijska podpora (pravno in poslovno svetovanje). • Financiranje raziskav tujih trgov. • Promocija slovenske arhitekture/arhitektov in mreženje na tujih trgih, podpora pri iskanju partnerjev za nastop na mednarodnih arhitekturnih natečajih, urejevanje formalnih možnosti (kot je vpis v tuje zbornice), krepitev uporabe storitev predstavništva Republike Slovenije v tujini.

Izboljššan dostop do financ	Zagotovitev (povratnih) finančnih sredstev.	<ul style="list-style-type: none"> Novi finančni instrumenti: mikrokrediti, posojila. Jamstveni mehanizmi za poslovanje na tujih trgih (npr. garancije za poslovanje na tujih trgih, vzpostavitev skupinskih zavarovanj projektantske odgovornosti pri (tujih) zavarovalnicah).
Blagovna znamka	Znamčenje (angl. <i>branding</i>) slovenske arhitekture.	<ul style="list-style-type: none"> Promocija slovenske arhitekture kot del promocije slovenske države (kulturni turizem, gospodarska diplomacija, ZAPS, MAO). Promocija Slovenije z dosežki arhitekture.
Skupni razvojno-raziskovalni projekti: vključitev arhitekture v raziskovalne projekte	Spodbujanje vključevanja arhitekture v razvojno-raziskovalne projekte.	<ul style="list-style-type: none"> Skupni raziskovalno-razvojni projekti, ki imajo cilj izboljšanja zdravja in življenja ljudi z boljšim grajenim okoljem (novi izdelki, živi laboratoriji, analize ...), predvsem na področju gradnje, prostorskega načrtovanja: nepovratna sredstva.

Cilj 3: Trajnostni razvoj

S kakovostnim urejanjem prostora lahko znatno pospešimo prehod v bolj trajnostno družbo z razvijanjem pametnih rešitev in spodbujanjem trajnostnega načina življenja, s čimer se zmanjšuje poraba naravnih virov in energije. Trajnostna gradnja, učinkovita raba energije, preudarno ravnanje s prostorom ter spodbujanje kakovostne prenovne in gradnje so razvojne priložnosti za Slovenijo.

Arhitekturna zasnova stavb ima pomemben vpliv na učinkovitost rezultatov gradnje. S prostori in gradivom (materiali) ima uporabnik najbolj neposredno izkušnjo udobja, varnosti, uporabnosti in energetske učinkovitosti stavbe. Za doseg ugodnega bivalnega okolja je treba pri vsakem projektu z vključevanjem pasivnih in aktivnih ukrepov usklajevati oziroma načrtovati konstrukcijske, tehnične in prostorske rešitve ter izbor materialov. Način, s katerim lahko stavba zadovolji uporabnikove potrebe, zahteva celosten pristop in dolgoročno razmišljanje. Vloga arhitekture, podkrepjena s progresivno zakonodajo in investicijami, presega meje individualnega graditeljstva in postaja pomembno orodje preoblikovanja v trajnostne družbe.

Mesta in naselja imajo pomembno vlogo na področju trajnostnega ter tudi pametnega in vključujočega razvoja. Trajnostno upravljanje mest in naselij zmanjšuje pritiski na naravne vire in povečuje energetske učinkovitost. Trajnostni razvoj pametnih mest, ki podpira zeleno gospodarstvo, v Sloveniji kot glavni področji izpostavlja izzive energetske učinkovitosti v povezavi s trajnostno gradnjo in trajnostno mobilnost.

Prenova stavb namesto novogradenj je oblika trajnostne gradnje, ki najbolj ohranja naravne vire, ob tem pa tudi oživlja središča mest in vasi, ohranja poselitve in krepi kulturno identiteto. Pri tem ne gre le za zaščito virov, prostora, kulture, ampak predvsem za kreativno oblikovanje prihodnosti. Ohranitev kakovostne arhitekture, ki zahteva pametne, inovativne zasnove, je glavna arhitekturna naloga v bližnji prihodnosti. Kakovostna arhitekturna prenova ohranja ter nadgrajuje okolje, prostor, kulturo, dediščino, izboljšuje bivalno in delovno okolje ter s tem medsebojne odnose, spodbuja razvoj družbe v celoti, posebno pa gradbeništva, turizma in kulture.

Za uresničevanje Cilja 3 so predlagani naslednji razvojni ukrepi (usmeritve):

- Uveljavitev celostne prenovne kot vodilne strategije za razvoj mest, naselij in stavb (kultura, energetika, funkcionalnost, dostopnost, varnost pred naravnimi nesrečami, zdravje).
- Izdelava in uveljavitev standardov trajnostne gradnje stavb in mest.
- Uveljavitev urbanizma in tradicionalnih tehnično-oblikovalskih orodij za načrtovanje razvoja mest (regulacijski načrt itd.).
- Zagotavljanje prisotnosti arhitekturne stroke pri tistih vzdrževalnih delih, ki imajo vpliv na preoblikovanje objektov (energetske prenovne ipd.).
- Podpora projektom načrtovanja celovitih prenov, kar bo povečalo učinek projektov in izboljšalo uspešnost črpanja sredstev iz evropskih skladov.
- Predvsem s spremembami stanovanjske zakonodaje spodbujanje učinkovitega sodelovanja lastnikov pri obnovi večlastniških stavb.
- Spodbujanje celovite prenovne opuščeni urbanih območij ter javnih in stanovanjskih stavb na državni, regionalni in lokalni ravni.
- Spodbujanje prenovne tehnoloških in obrtnih con v območja krožnega gospodarstva.
- Zagotavljanje dostopnosti z javnim prevozom za vsako gradnjo in širitev stanovanjskih naselij ter izboljševanje dostopnosti obstoječih naselij s trajnostnimi prometnimi načini.
- Promocija koncepta pametnih mest in pametnih vasi: pametna mesta in skupnosti se osredinjajo na ljudi, medtem ko uporabljajo nove tehnologije, inovativne pristope, sodelovanje in soustvarjanje, da postanejo bolj trajnostne, privlačne, produktivne in odporne.

Tabela 5: Dodatni predlagani ukrepi za uresničevanje cilja 3: trajnostni razvoj

UKREP	VSEBINA	AKTIVNOSTI
Priprava usmeritev za področje celostne prenovne, trajnostne gradnje, prenovne	Načrtovanje celostnih prenov, trajnostne gradnje, prenovne zgradb.	<ul style="list-style-type: none"> Priprava vodičev, smernic, usposabljanj za področje celostne prenovne, trajnostne gradnje, prenovne.
Spodbujanje vključevanja arhitektov na področje graditve in urejanja prostora	Večja vključenost arhitektov oziroma uslužbencev s primerno izobrazbo v javnem sektorju na področju graditve in urejanja prostora, vzpostavitev ustrezne podpore na regionalni ravni.	<ul style="list-style-type: none"> Zaposlovanje arhitektov na občinah in upravnih enotah. Regionalna mreža arhitektov, ki nudijo podporo javnemu sektorju in prebivalstvu.

Cilj 4: Vključujoča arhitektura

Z ozaveščanjem o pomenu našega grajenega okolja in odgovornosti vsakega posameznika zanj je mogoča vzpostavitev zavesti in potrebe po kakovostno grajenem prostoru.

Sodobno urejene družbe se zavedajo pomena kakovostne arhitekture in strokovnega znanja, na osnovi katerega nastaja. Arhitekturno znanje se mora nenehno razvijati, vedno izhajati iz obstoječih in realnih potreb ter upoštevati že razvite in dosežene kakovostne rešitve iz zgodovine arhitekture in konkretno obravnavanega prostora.

Pomemben cilj arhitekturne politike je ustvariti okolje za gradnjo vključujoče arhitekture, ki je eden od temeljnih pogojev za razvoj vključujoče družbe. Z arhitekturo se v vsakem trenutku srečujemo vsi ljudje, zato pomembno vpliva na varnost, zdravje, dostopnost javnih dobrin in bivanjski smisel vseh družbenih skupin. Da dosežemo vključujočo arhitekturo, so potrebni načrtovanje raznovrstnih, dostopnih, varnih stanovanj, urejanje varnega, zdravega, vsem dostopnega javnega prostora, omogočanje enakopravnega dostopa do javnih storitev in delovnih mest, zagotavljanje dostopnega, učinkovitega javnega prevoza ter razvoj novih stavbnih tipologij za nove programe, ki jih v starajoči se družbi vse bolj potrebujemo.

Za uresničevanje Cilja 4 so predlagani naslednji razvojni ukrepi (usmeritve):

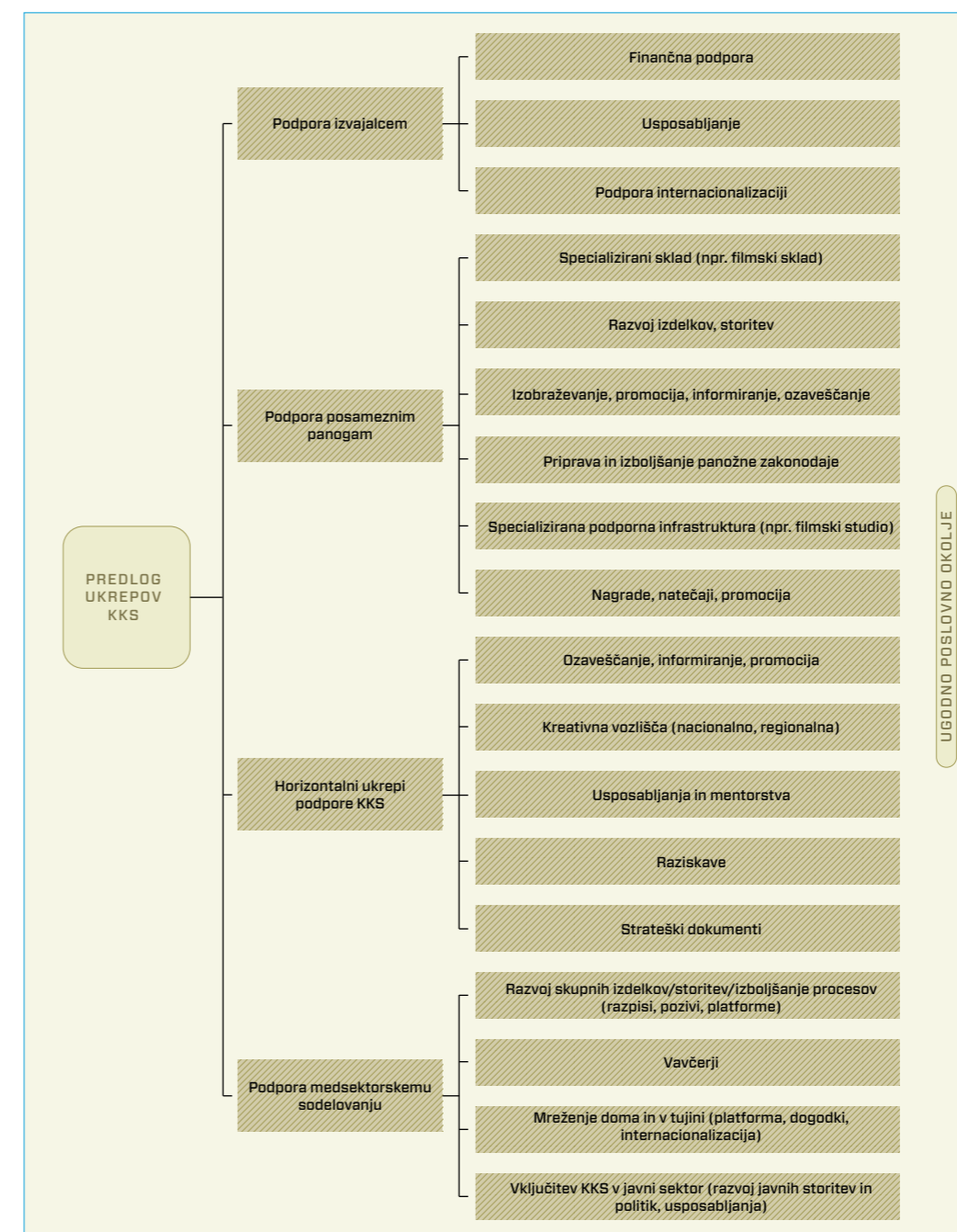
- Spodbujanje sistematičnega vključevanja arhitekturnih vsebin in učenja za trajnostni razvoj v veljavne učne načrte in po načelu medpredmetnosti v kurikulumu oziroma programe vzgojno-izobraževalnih zavodov in organizacij na vseh ravneh izobraževanja, da bi razvijali osnovno prostorsko pismenost pri prebivalstvu in hkrati spodbudili ustvarjalni potencial arhitekturnega snovanja v celotni šolajoči se populaciji.
- Zagotavljanje osnovnega/dodatnega strokovnega izobraževanja in usposabljanja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju za izvajanje vzgojno-izobraževalnih vsebin in dejavnosti na temo prostorske pismenosti in trajnostnega razvoja.
- Spodbujanje uskladitve visokošolskih in doktorskih študijskih programov različnih smeri s tega področja na način, ki bo izključil podvajanje kompetenc in okrepil pametno specializacijo raziskovalnih tem v okviru doktorskih študijev, in v državi optimizirati število vpisnih mest na študijskih programih, ki so povezani z načrtovanjem in oblikovanjem posegov v prostor.
- Povezovanje omrežij različnih izobraževalnih, strokovnih in civilnodružbenih ustanov za celostno vseživljenjsko izobraževanje o prostorski kulturi, kulturi gradnje in arhitekturi (spletno podprto učenje, kombinirano učenje, učenje na daljavo itd.).
- Spodbujanje enakosti med spoloma.

Tabela 6: Dodatni predlagani ukrepi za uresničevanje cilja 4: vključujoča arhitektura

UKREP	VSEBINA	AKTIVNOSTI
Ozaveščanje, spodbujanje, promocija in informiranje	Ozaveščanje in informiranje splošne javnosti, študentov in dijakov, nevladnih organizacij.	<ul style="list-style-type: none"> • Konference, seminarji, razstave, posveti, promocija kakovostnega grajenega okolja v šolah ... • Povezovanje izobraževalnih institucij (npr. študentski inovativni projekti, skupno izvajanje študijskih programov). • Priprava učnih programov za osnovne in srednje šole (pilotni pristop).

Kulturni in kreativni sektor sestavljajo številne panoge, ki so sorazmerno heterogene, zato razvite države v okviru spodbujanja KKS poleg horizontalnih ukrepov (ciljna skupina so vse panoge KKS) uporabljajo tudi panožno specifične ukrepe, ki so prilagojeni značilnostim posamezne panoge. Zato tudi v Sloveniji predlagamo uporabo podobnega pristopa, ki je nakazan na naslednji sliki.

Slika 6: Predlog vključitve predlogov arhitekturne politike v politike spodbujanja KKS in druge javne politike

Literatura in viri

1. Acampa, G., 2018. European Guidelines on quality requirements and evaluation in architecture. *Rivista SIEV, Valori e Valutazioni* 23, str. 47–56.
2. Arhitektura in kakovost grajenega okolja – osnutek gradiva za arhitekturno politiko: Gradivo za javno razpravo, junij 2008.
3. Clarke, A., in Craft, J., 2018. The twin faces of public sector design, *Governance*, 32(1), str. 5–21.
4. Council Conclusions on Architecture: Culture's Contribution to Sustainable Development (2008/C 319/05).
5. Davos Declaration, 2018. Dostopno na: <https://davosdeclaration2018.ch/media/Context-document-en.pdf>.
6. Direktiva Sveta 2013/55/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. novembra 2013 o spremembi Direktive 2005/36/ES o priznavanju poklicnih kvalifikacij in Uredbe (EU) št. 1024/2012 o upravnem sodelovanju prek informacijskega sistema za notranji trg (uredba IMI), UL L 354/132, 28. decembra 2013.
7. Dye, R., T., 1995. *Understanding Public Policy*. Upper Saddle River: Prentice Hall.
8. EFAP, 2012. *Survey on Architectural Policies in Europe*.
9. Evropska komisija, 2021. Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij o pregledu izvajanja in posodobitvi priporočil za reforme na področju regulacije poklicnih storitev iz leta 2017. COM(2021) 385 final.
10. Ferreira Bento, JMD, 2017a. *Architecture as Public Policy. The Role and Effectiveness of National Architectural Policies in the European Union: the cases of Ireland, Scotland and The Netherlands*. Doctoral thesis. London: UCL (University College London).
11. Ferreira Bento, JMD, 2017b. *Architectural policies developments across Europe*. Presentation at the Architectural Policies Conference EFAP General Assembly, Tallinn, 21.–22. septembra 2017.
12. Fink Hafner, D., 2007. Znanost »o« javnih politikah in »za« javne politike. V Fink Hafner, D. (ur.), *Uvod v analizo politik: teorije, koncepti, načela* (str. 9–30). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
13. Fink Hafner, D., in Kustec Lipicer, S., 2005. Spremljanje in vrednotenje kulturnih politik: mednarodno primerjalna analiza. *Teorija in praksa*, let. 42, 1/2005, str. 212–238.
14. Howlett, M., Mukherjee, I., in Woo, J. J., 2015. From Tools to Toolkits in Policy Design Studies: The New Policy Design Orientation Toward Policy Formulation Research, *Policy & Politics* 43, str. 291–311.
15. <https://belaknjiga.zaps.si/Stalisce-ZAPS>.
16. <https://ec.europa.eu/culture/policies/cultural-policy-cooperation-at-the-eu-level>.

17. https://europa.eu/new-european-bauhaus/index_sl.
18. <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=arhitektura>.
19. <https://www.ace-cae.eu/about-us/ace-members>.
20. Kavaš, D., in Murovec, N., 2020. Predlog ukrepov za panogo oblikovanje v Sloveniji. Delovno gradivo.
21. Kavaš, D., Murovec, N., Kalar, B., in Bartolj, T., 2021. Analiza panoge arhitektura v Sloveniji. Delovno gradivo.
22. Keše, U., 2016. Dejavniki implementacijskega primanjkljaja skupne kmetijske politike, politike razvoja podeželja v Sloveniji: magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
23. Knoepfel, P., Larrue, C., Varone, F., in Hill, M., 2007. Public policy analysis. Bristol: The Policy Press.
24. MK, 2018. Arhitektura za ljudi: arhitekturna politika Slovenije. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo.
25. Peters, B., Capano, G., Howlett, M., Mukherjee, I., Chou, M., in Ravinet, P., 2018. Designing for Policy Effectiveness: Defining and Understanding a Concept (Elements in Public Policy). Cambridge: Cambridge University Press.
26. Predlog resolucije o nacionalnem programu za kulturo 2022–2029. Dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2021-12-20-predlog-resolucije-o-nacionalnem-programu-za-kulturo-20222029>.
27. Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2014–2017. (Uradni list RS, št. 99/13).
28. Resolution on Architectural Quality in Urban and Rural Environments (2001/C 73/04).
29. Širok, K., 2002. Metodologija evalvacij na področju poklicnega izobraževanja: integralno poročilo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
30. Sklepi Sveta o delovnem načrtu za področje kulture 2019–2022. Uradni list EU, 21. decembra 2018. OJ C 460, 21. decembra 2018.
31. Sklepi Sveta o kulturi, visokokakovostni arhitekturi in grajenem okolju kot ključnih elementih pobude Novi evropski Bauhaus, ki jih je Svet (izobraževanje, mladina, kultura in šport) odobril na zasedanju 29. in 30. novembra 2021. Št. 14534/21.
32. Towards a shared culture of architecture: Investing in a high-quality living environment for everyone: executive summary. Dostopno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/752b8b71-2680-11ec-bd8e-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>.
33. Zakon o arhitekturni in inženirski dejavnosti (ZAID), 2017. Uradni list RS, št. 61/17. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7342>.

Predlog ukrepov za panogo arhitektura v Sloveniji

Izdal in založil

Muzej za arhitekturo in oblikovanje (MAD)/
Center za kreativnost (CzK)
Rusjanov trg 7, SI-1000 Ljubljana

Zanj

dr. Bogo Zupančič, direktor MAD,
mag. Anja Zorko, vodja Centra za kreativnost

Pripravili

dr. Damjan Kavaš, dr. Nika Murovec,
Inštitut za ekonomska raziskovanja

Strokovna sodelavka

Mika Cimolini, Center za kreativnost

Vodja projekta

mag. Anja Zorko

Sodelavci

Maja Kovačič, Hana Vardjan

Lektura

Lektorična

Oblikovanje

Pikto

Tisk

Collegium Graphicum

Število izvodov

300

Center za kreativnost

Anja Zorko, vodja CzK
Mika Cimolini, poslovni vodja programa CzK
Urška Krivograd, vodja projektov
Maja Kovačič, vodja projektov
Marko Podjavoršek, vodja projektov

Leto izida

Ljubljana, 2022

Publikacija je brezplačna.

© Center za kreativnost, www.czk.si

Center za kreativnost (CzK) je nacionalna interdisciplinarna platforma za razvoj kulturnega in kreativnega sektorja v Sloveniji. S svojimi programi krepi družbeno in ekonomsko vrednost sektorja ter ga aktivneje povezuje z gospodarstvom in drugimi sektorji. CzK je pomemben del podpornega okolja za inovacije v Sloveniji.

Projekt sofinancirata Evropska unija iz Evropskega sklada za regionalni razvoj in Republika Slovenija. Izvaja se v Operativnem programu za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020. Projekt Center za kreativnost je zasnoval Muzej za arhitekturo in oblikovanje (MAD).

**CENTER ZA
KREATIVNOST**
CENTRE FOR
CREATIVITY

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI SKLAD ZA
REGIONALNI RAZVOJ
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST